

Erfgoedvrijwilligers in beeld

Een onderzoek naar de vrijwilligers van
erfgoedinitiatieven in Nederland

Erfgoedvrijwilligers in beeld

Een onderzoek naar de vrijwilligers van
erfgoedinitiatieven in Nederland

Bo Broers
Bianca Koomen
Henk Vinken

Colofon

Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants hebben dit onderzoek verricht in opdracht van

Auteurs

Bo Broers
Bianca Koomen
Henk Vinken

Met dank aan

Roeli Broekhuis, Mireille de Jong (Erfgoedpartners Groningen), Mirjam Pragt, Lara Mombaerts (Museumfederatie Fryslân/Stichting Erfgoed & Publiek), Corinne Rodenburg (Drents Archief), Ingeborg Bennink (Platform Drentse Musea), Marjanne Foppen, Myrthe Groote (Overijssel Academie), Ronald Spanier (Landschapsbeheer Flevoland), Marc Wingers, Liselot Verstijnen (Erfgoed Gelderland), Daniëlle Schalkwijk, Anton Cruysheer (Landschap Erfgoed Utrecht), Dorine van Hoogstraten, Anna Groentjes (MOOI Noord-Holland), Mariëlle Hendriks, Rowan Huiskens (Erfgoedhuis Zuid-Holland), Monique van Doorn (Erfgoed Zeeland), Patrick Timmermans, Annette Gaalman (Erfgoed Brabant), Ruud van Eeten en Sandra Weltens (Huis voor de Kunsten Limburg).

Foto omslag

Nationale Archeologiedagen

Datum

november 2023

© 2023 Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie

www.hetpon-telos.nl / www.henkinken.nl

Managementsamenvatting

Tussen september 2022 en oktober 2023 is in opdracht van het Overleg Provinciale Erfgoedinstellingen Nederland (OPEN) een onderzoek uitgevoerd om meer inzicht te krijgen in de samenstelling van het vrijwilligersbestand in de erfgoedsector. Dit onderzoek, dat in alle provincies is uitgevoerd, is een vervolg op de 2022-pilot in de provincie Zuid-Holland.

Noot vooraf: interpretatie van het onderzoek

Dit onderzoek laat zien wat er cijfermatig bekend is over de erfgoedinitiatieven in Nederland. Dit zijn erfgoedinitiatieven waar de organisaties van OPEN contact mee hebben, aangevuld met initiatieven die bekend zijn bij landelijke en provinciale koepelorganisaties. De organisaties van OPEN hebben niet met alle erfgoedinitiatieven in de betreffende provincie contact. Ook hebben niet alle erfgoedhuizen zicht op de volledige breedte van het erfgoedveld in de provincie. Dit is sterk afhankelijk van de oorsprong en focus van de organisatie: sommige erfgoedhuizen bestaan ter ondersteuning van al het erfgoed in de provincie, anderen zijn ontstaan om een specifieke functie of thema van erfgoed te ondersteunen, zoals musea of archieven. In dit laatste geval is de kans groot dat zij meer bekend zijn met dat specifieke erfgoedveld en dat zij weinig zicht hebben op ander erfgoed, zoals initiatieven voor beoefening. Ook hebben de koepelorganisaties vaak nauwelijks data beschikbaar. Dit onderzoek laat daarom vooral zien hoeveel erfgoedinitiatieven er in beeld zijn bij de erfgoedhuizen en op welke gebieden er nog gegevens aangevuld zouden moeten worden. Het rapport laat bijvoorbeeld zien dat er in Noord-Holland 24 musea bekend zijn, terwijl we weten dat het er in werkelijkheid (veel) meer zijn. En we zien dat er in Groningen slechts drie historische verenigingen worden geteld. Ook dat zijn er in werkelijkheid naar alle waarschijnlijkheid meer. De verwachting is dat de verschillen in aantal erfgoedinitiatieven tussen de provincies in werkelijkheid niet zo groot zijn. Dit onderzoek biedt daarom vooral zicht op de opgave die voorligt om over de provincies heen, gezamenlijk en vertrekkend vanuit een eenduidige definitie van erfgoedinitiatieven de verscheidenheid van erfgoedinitiatieven in de provincie beter in beeld te krijgen.

Bevindingen

Aantal erfgoedinitiatieven in Nederland

In totaal zijn er in Nederland bijna 3.000 erfgoedinitiatieven bekend. De meeste daarvan zijn te vinden in Noord-Brabant. Ook Zuid-Holland kent relatief veel erfgoedinitiatieven. In Drenthe en Flevoland zijn de minste erfgoedinitiatieven in beeld. De erfgoedinitiatieven kunnen vijf functies hebben.¹ In volgorde van veel tot weinig initiatieven zijn dat musea (865), historische verenigingen (849), initiatieven voor behoud en onderhoud (713), initiatieven voor beoefening (395) en archieven (100). Initiatieven voor behoud en onderhoud zijn bezig met het in stand houden van gebouwen, landschappen (natuurlijk, ruraal en stedelijk) of ander materieel erfgoed. Initiatieven voor beoefening houden zich bezig met het actief beoefenen van immaterieel erfgoed: het uitoefenen van een ambacht, het in leven houden van een traditie en/of het in stand houden van (streek)taal.

¹ In Bijlage C is een uitgebreide beschrijving van de vijf functie te vinden.

Erfgoedinitiatieven kunnen zich bezighouden met 22 thema's.² Vooral het thema regionale geschiedenis (1.219 initiatieven) komt veel voor. Met name historische verenigingen houden zich bezig met dit brede thema regionale geschiedenis. Tussen de provincies zien we verschillen in de thema's die vaak voorkomen.

Aantal erfgoedvrijwilligers in Nederland

In totaal werken er **in Nederland bijna 109.000 erfgoedvrijwilligers** bij de erfgoedinitiatieven. Kijken we naar de provincies, dan volgt het aantal vrijwilligers dezelfde lijn als het aantal initiatieven: de meeste vrijwilligers zijn te vinden in Noord-Brabant. Ook Zuid-Holland heeft veel erfgoedvrijwilligers. In Drenthe en Flevoland zijn de minste erfgoedvrijwilligers te vinden. Waar Gelderland er met het aantal erfgoedinitiatieven niet uitsprong, is dat bij het aantal vrijwilligers wel het geval. Opvallend is dat er in Nederland ongeveer evenveel musea als historische verenigingen zijn, maar dat er bij musea veel meer vrijwilligers werken (ruim 42.000 bij musea en 25.000 bij historische verenigingen). De initiatieven voor behoud en onderhoud tellen ruim 22.000 vrijwilligers. In de provincies wordt verschillend omgegaan met het insluiten van landschapsorganisaties als erfgoedinitiatieven. Daarom laten we het aantal vrijwilligers bij initiatieven voor behoud en onderhoud zien met en zonder de landschapsorganisaties. De landschapsorganisaties tellen ongeveer 3.000 vrijwilligers. Bij initiatieven voor beoefening zijn ruim 14.000 erfgoedvrijwilligers actief. Bij archieven zijn dat er ruim 4.000.

Aantal uren dat erfgoedvrijwilligers werken

In totaal werken de 109.000 erfgoedvrijwilligers bij de 2.900 initiatieven in Nederland **ruim 245.000 uren per week**. Dat is gemiddeld 2,25 uur per vrijwilliger per week. Gemiddeld worden er ruim 19.000 uren per week besteed door de erfgoedvrijwilligers. In Noord-Brabant, Zuid-Holland en Gelderland worden veel meer uren per week besteed dan het landelijk gemiddelde. In Flevoland, Groningen en Noord-Holland aanzienlijk minder. Het aantal uren dat vrijwilligers per functie werken laat eenzelfde trend zien als het aantal vrijwilligers dat bij de initiatieven werkt: veel uren bij musea, weinig bij archieven. Dit betekent dat relatief gezien (per vrijwilliger) ongeveer evenveel uur besteed wordt in de verschillende functies.

De uren van vrijwilligers uitgedrukt in euro's

De inzet in uren zijn omgerekend in euro's. Als we de vrijwilligers een minimumuurloon betalen (met opslag voor vakantie en werkgeverslasten) zou dat de erfgoedinitiatieven gezamenlijk circa 4,1 miljoen euro per week kosten of bijna 820.000 euro per dag. Ofwel, vermenigvuldigd met het aantal werkbare dagen in een jaar, zo'n 180 miljoen euro per jaar.

² In bijlage C is een uitgebreide beschrijving van de 22 thema's te vinden.

Erfgoedvrijwilligers in beeld: kenmerken van de vrijwilligers

Van de ruim 2.900 initiatieven in Nederland hebben **1.180 erfgoedinitiatieven**, verspreid over alle provincies, meegedaan aan een vragenlijstonderzoek. Van deze erfgoedinitiatieven kunnen we iets zeggen over de achtergrondkenmerken van de erfgoedvrijwilligers en hun motivaties en drijfveren om met erfgoed te werken. Ook schetsen we een beeld van de achtergrond van de erfgoedorganisaties: we kijken op welke wijze zij georganiseerd zijn en welk type activiteiten zij doen. Tot slot kijken we naar de ervaren gevolgen van de coronacrisis. De belangrijkste bevindingen staan hieronder op een rij. Bij een aantal van deze bevindingen zien we verschillen tussen de provincies. Deze worden in het rapport benoemd. De belangrijkste bevindingen van het landelijke beeld zijn:

- ❖ Erfgoedvrijwilligers komen vooral uit de lokale omgeving (zij wonen in de plaats waar het erfgoedinitiatief gevestigd is);
- ❖ Twee derde van de erfgoedvrijwilligers is 65 jaar of ouder;
- ❖ Er zijn meer mannen dan vrouwen actief als erfgoedvrijwilliger;
- ❖ Erfgoedvrijwilligers hebben diverse opleidingsniveaus. Al geeft ruim een derde van de organisaties aan niet te weten wat het gemiddelde opleidingsniveau van de erfgoedvrijwilligers is;
- ❖ Erfgoedvrijwilligers zijn vooral van Nederlandse afkomst;
- ❖ Erfgoedinitiatieven zijn vooral georganiseerd als stichting. Informele groepen zijn er weinig (in beeld);
- ❖ Vrijwilligers doen veel verschillende activiteiten: educatieve activiteiten, archiveren en registreren van erfgoed, ontvangt en rondleiden van bezoekers en het werken aan het vergroten van publieksbereik. Bij de helft van de initiatieven pakken vrijwilligers beleidsmatige of bestuurlijke taken op en/of werken zij aan digitaliserende taken;
- ❖ Erfgoedvrijwilligers worden ingezet voor structurele activiteiten;
- ❖ Het doorgeven van en vertellen over erfgoed is belangrijker voor vrijwilligers dan het sociale aspect;
- ❖ De voornaamste redenen van erfgoedinitiatieven om met vrijwilligers te werken zijn: financiële noodzaak, maatschappelijke verantwoordelijkheid en de behoefte aan specifieke expertise van vrijwilligers;
- ❖ Erfgoedvrijwilligers zijn langdurig betrokken bij een erfgoedinitiatief: in 90% van de gevallen langer dan 5 jaar. En zij zijn ook vaak structureel betrokken en veel minder projectmatig of eenmalig;
- ❖ De coronacrisis heeft bij vier op de tien erfgoedinitiatieven veel impact, maar ondanks dat is het aantal vrijwilligers stabiel gebleven sinds het uitbreken van de coronacrisis. Ook zijn de erfgoedinitiatieven optimistisch over de toekomst.

Aanbevelingen

Dit onderzoek is, na het pilotonderzoek in Zuid-Holland, een eerste poging om landelijk meer zicht te krijgen op erfgoedinitiatieven en de aard en omvang van erfgoedvrijwilligers bij deze initiatieven. De pionierende aard van dit onderzoek maakt dat we niet alleen gaandeweg lessen hebben geleerd (en gelijk hebben toegepast), maar dat er ook voor het vervolg, na dit onderzoek, aandachtspunten en wensen zijn om de omvang en samenstelling van erfgoedinitiatieven nog beter in beeld te krijgen. Dit zijn de aanbevelingen in het kort:

Begripsbepaling

1. Kom tot een gezamenlijke, landelijke definitie van erfgoedinitiatief en gebruik hierbij het voorgestelde indelingsmodel.
2. Maak een scherper onderscheid tussen erfgoedinitiatief en gebouwen.
3. Onderzoek waar steunorganisaties, platforms, adviesbureaus en overheden een plek kunnen krijgen.

Dataverzameling

4. Breng vanuit de OPEN-leden de komende jaren de verschillende erfgoedinitiatieven (en de koepels) nog beter in beeld. Gebruik het landelijk afgesproken indelingsmodel (punt 1) als leidraad voor het op orde brengen van de adressenbestanden.
5. Werk samen met (provinciale) koepels om alle erfgoedinitiatieven in beeld te krijgen.
6. Versterk de professionaliteit van koepelorganisaties, samenwerkingsverbanden en samenwerkende platforms.
7. Werk vanuit OPEN naar een landelijke kennisbasis als input voor de erfgoedmonitor van RCE en provinciaal beleid.
8. Bepleit bij het CBS om erfgoed in hun surveys naar vrijwillige inzet mee te nemen.
9. Organiseer kwalitatieve verdieping op de kwantitatieve resultaten, door in gesprek te gaan met erfgoedvrijwilligers.

Data ontsluiting

10. Ontwikkel in gezamenlijkheid een 'Museana' voor de erfgoedsector, waarin erfgoedinitiatieven data aanleveren over hun bedrijfsvoering in ruil voor informatie uit de sector.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Onderzoeksvragen	2
1.2	Onderzoeksmethode	2
1.3	Conceptueel model	3
1.4	Leeswijzer	4
2	Aantal erfgoedinitiatieven in Nederland	5
2.1	Erfgoedinitiatieven naar functie	6
2.1.1	Musea	7
2.1.2	Historische verenigingen	8
2.1.3	Archieven	9
2.1.4	Initiatieven voor beoefening	9
2.1.5	Initiatieven voor behoud en onderhoud	10
2.2	Erfgoedinitiatieven naar thema	11
3	Aantal erfgoedvrijwilligers in Nederland	13
3.1	Aantal erfgoedvrijwilligers naar functie	14
3.1.1	Aantal erfgoedvrijwilligers bij musea	15
3.1.2	Aantal erfgoedvrijwilligers bij historische verenigingen	16
3.1.3	Aantal erfgoedvrijwilligers bij archieven	16
3.1.4	Aantal erfgoedvrijwilligers bij initiatieven voor beoefening	17
3.1.5	Aantal erfgoedvrijwilligers bij initiatieven voor behoud en onderhoud	17
4	Aantal uren dat erfgoedvrijwilligers werken	19
4.1	Aantal uren	19
4.2	De uren van vrijwilligers uitgedrukt in euro's	21
5	Erfgoedvrijwilligers in beeld	22
5.1	Kenmerken vrijwilligers	22
5.2	Type organisatie	25
5.3	Activiteiten	26
5.4	Motivaties en drijfveren	28
5.5	Impact COVID-19	31
6	Aanbevelingen	34
	Bijlage A Onderzoeksverantwoording	37
	Bijlage B Berekenen van het aantal erfgoedvrijwilligers	40
	Bijlage C Beschrijvingen van de vijf functies	41
	Bijlage D Beschrijvingen van de thema's	42
	Bijlage E Literatuurlijst	44

1 Inleiding

Er wordt sinds een aantal jaren groot belang gehecht aan de rol die erfgoed speelt in de samenleving (zie de OCW-nota uit 2018 *Erfgoed Telt!*)³. Het gaat dan om de waarde van erfgoed voor (toekomstige) generaties, voor de leefomgeving en voor de maatschappij in den brede (verbindende waarde, identiteit). Hierbij wordt, ook internationaal, de grote betekenis onderkend die vrijwilligers spelen bij de sociale betekenis van erfgoed (zie o.a. het Europese Faro-project)⁴. Tot op dit moment ontbreekt echter het (cijfermatige) inzicht in aantal en profiel van de vrijwilligers die in Nederland in de erfgoedsector actief zijn. Dit onderzoek voorziet in deze lacune.

Tussen september 2022 en oktober 2023 is in opdracht van het Overleg Provinciale Erfgoedinstellingen Nederland (OPEN) een onderzoek uitgevoerd om meer inzicht te krijgen in de samenstelling van het vrijwilligersbestand in de erfgoedsector. Dit onderzoek, dat in alle provincies is uitgevoerd, is een vervolg op de 2022-pilot in de provincie Zuid-Holland. Deze pilot volgde weer op een aanbeveling in de verkenning van de ondersteuning van vrijwilligers in de erfgoedsector uit 2020.⁵

Het onderzoek bestaat er eerstens uit om ook in de andere elf provincies, naast Zuid-Holland, zo goed mogelijk inzicht te krijgen in het aantal en het profiel van de erfgoedvrijwilligers. Voor elke provincie is, in nauwe samenwerking met de verschillende provinciale erfgoedorganisaties, een deelonderzoek uitgevoerd.

Op de tweede plaats biedt het onderzoek een overkoepelend beeld van de erfgoedvrijwilligers in heel Nederland. Voortbouwend op dat beeld komt dit onderzoek tot een systematische manier van kennisopbouw en dataverzameling over de vrijwilligers in de erfgoedsector. De ambitie is om zo een bijdrage te leveren aan de Erfgoedmonitor en de dataverzameling over vrijwilligers door het CBS.

³ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2018). *Erfgoed Telt: de betekenis van erfgoed voor de samenleving*.

⁴ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2005). *Erfgoedparticipatie Faro*.

⁵ Vinken, H. & I. Diepstraten (2020). *Ondersteuning van erfgoedvrijwilligers. Een onderzoek in twaalf provincies*. Delft/Tilburg: OPEN en Pyrrhula Research Consultants.

1.1 Onderzoeksvragen

De centrale vraag van het onderzoek is: *Hoe ziet de totale samenstelling van het vrijwilligersbestand van erfgoedinitiatieven in Nederland in 2022 eruit?*

Om deze centrale vraag te kunnen beantwoorden, zijn er een aantal deelvragen geformuleerd. De eerste drie van deze deelvragen hebben betrekking op het in beeld brengen van het aantal vrijwilligers en hun ureninzet. De overige vijf deelvragen hebben betrekking op het in beeld krijgen van de achtergrond en drijfveren van de erfgoedvrijwilligers:

1. Hoeveel vrijwilligers zijn er in totaal werkzaam in de erfgoedsector in Nederland?
2. Hoe zijn deze vrijwilligers verdeeld over de verschillende soorten erfgoedorganisaties en typen erfgoed? *(Zie verder onder 1.3 conceptueel model)*
3. Wat is de inzet van de vrijwilligers (aantal uren)?
4. Hoe zijn deze vrijwilligers verdeeld over demografische gegevens? (leeftijd, geslacht, etnische achtergrond, woonplaats, etc.)
5. Hoe zijn deze vrijwilligers verdeeld over de verschillende soorten rollen en functies? (digitaliseren, publieksbereik, educatie, onderzoek, archiveren, etc.)
6. Wat zijn de drijfveren van vrijwilligers om zich in te zetten?
7. Wat is de betrokkenheid van de vrijwilligers (op welke manier en hoe lang zijn ze werkzaam bij de organisatie)?
8. Welke impact heeft de COVID-19 pandemie gehad op het vrijwilligersbestand?

1.2 Onderzoeksmethode

Het onderzoek bestaat grofweg uit drie delen:

1. **Inventarisatie koepelorganisaties:** Welke koepelorganisaties, samenwerkingsverbanden en platforms zijn er? Wie zijn hun leden? En hoe ziet het vrijwilligersbestand van deze leden eruit? Dit vragen we uit bij zowel landelijk georganiseerde koepels als provinciale koepels.
2. **Een vragenlijstonderzoek onder erfgoedinitiatieven in alle provincies** om een beeld te verkrijgen van de samenstelling en aard van de erfgoedvrijwilligers in de betreffende provincie.
3. **Een inschatting van het totaal aantal erfgoedvrijwilligers** (naar functie) per provincie, op basis van de respons op bovengenoemde inventarisatie van koepelorganisaties, het vragenlijstonderzoek, een extra uitvraag onder individuele initiatieven en extrapolatie.

In Bijlage A is de uitgebreide onderzoeksverantwoording terug te vinden.

1.3 Conceptueel model

Niet eerder is er op deze schaal onderzoek gedaan naar de aard en omvang van erfgoedvrijwilligers in Nederland. In die zin is dit onderzoek pionierend van aard. Door het lopende onderzoek hebben we de erfgoedsector in Nederland steeds beter leren kennen.⁶ De focus van het onderzoek is komen te liggen op vrijwilligers bij *erfgoedinitiatieven*. Dat zijn alle initiatieven waar men actief bezig is met het behouden, onderhouden en uitoefenen van erfgoed. Dit zijn zowel formeel georganiseerde organisaties, instellingen en stichtingen als de (informele) initiatieven en gemeenschappen. We kijken dus voorbij het gebouwde erfgoed, een molen of een kerk. Pas als er aan deze gebouwen een initiatief verbonden is, nemen we die mee in het onderzoek. Ofwel, we tellen de initiatieven, niet de gebouwen. Steunorganisaties, samenwerkingsplatforms, adviesbureaus en overheden zijn in dit onderzoek ook geen erfgoedinitiatief en worden buiten beschouwing gelaten.

De originele indeling van erfgoedthema's, zoals in 2022 gemaakt in het onderzoek voor Zuid-Holland, lijkt niet helemaal passend voor de grote diversiteit aan erfgoedinitiatieven in het hele land. Op basis van meer informatie uit de andere provincies en patronen in de respons op de vragenlijst (hoe delen de initiatieven zichzelf in naar type en thema's), maken we een onderscheid naar twee niveaus:

1. Functie van het erfgoedinitiatief⁷
2. Thema waar het erfgoedinitiatief zich mee bezig houdt.

Functie van het erfgoed-initiatief	Museum Collectie verzamelen, beheren & delen	Historische vereniging/ heemkunde Kennis opdoen, bewaren & delen	Archief Documenten verzamelen, beheren & delen	Initiatief voor beoefening Het in stand houden en beoefenen van tradities, gebruiken & ambachten	Initiatief voor behoud en onderhoud Behouden & onderhouden van gebouwen, landschappen & natuur
Thema van erfgoed	Immaterieel erfgoed <ul style="list-style-type: none"> • Tradities • Ambachten • (streek)Taal • Immaterieel overig 			Materieel erfgoed <ul style="list-style-type: none"> • Archeologie • Agrarisch • Cultureel landschap (incl. stedelijk) • Genealogie • Funerair • Kastelen & Landgoederen • Herdenking & Militair • Industrieel • Klinkend • Kunst • Regionale geschiedenis • Maritiem & Varend • Mobiel • Natuurhistorie • Religieus • Wereldgeschiedenis • Wetenschap 	

⁶ Eén van de geleerde lessen is om te spreken van een erfgoedinitiatief. Hiertoe behoren (formele) organisaties en instellingen, maar ook informele groepen en gemeenschappen die zich actief bezighouden met erfgoed.

⁷ Een erfgoedinitiatief kan meerdere functies hebben (bijvoorbeeld een historische vereniging met een archief). In dit onderzoek concentreren we ons op de hoofdfunctie.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 presenteren we de cijfers over het aantal **erfgoedinitiatieven** naar functie en thema. In hoofdstuk 3 komt het aantal **erfgoedvrijwilligers** aan bod. In hoofdstuk 4 staat het aantal **uren** dat vrijwilligers werken centraal. Hoofdstuk 5 geeft het **profiel van de erfgoedvrijwilliger** weer. We schetsen steeds eerst een landelijk beeld en maken dan een verdeling naar provincies. Het laatste hoofdstuk, hoofdstuk 6, sluit af met **aanbevelingen**. De onderzoeksverantwoording vindt u in bijlage A.

Opmerking bij de figuren: door afrondingsverschillen komen de totalen in de figuren niet altijd precies uit op 100%.

In dit rapport is een selectie gemaakt van cijfers die we uitsplitsen naar de provincies om het overzichtelijk en beknopt te houden. In sommige hoofdstukken laten we alleen het landelijke beeld zien en beschrijven we relevante verschillen tussen de provincies. In de bijlage van dit rapport zijn de provinciale tabellen terug te vinden.

2 Aantal erfgoedinitiatieven in Nederland

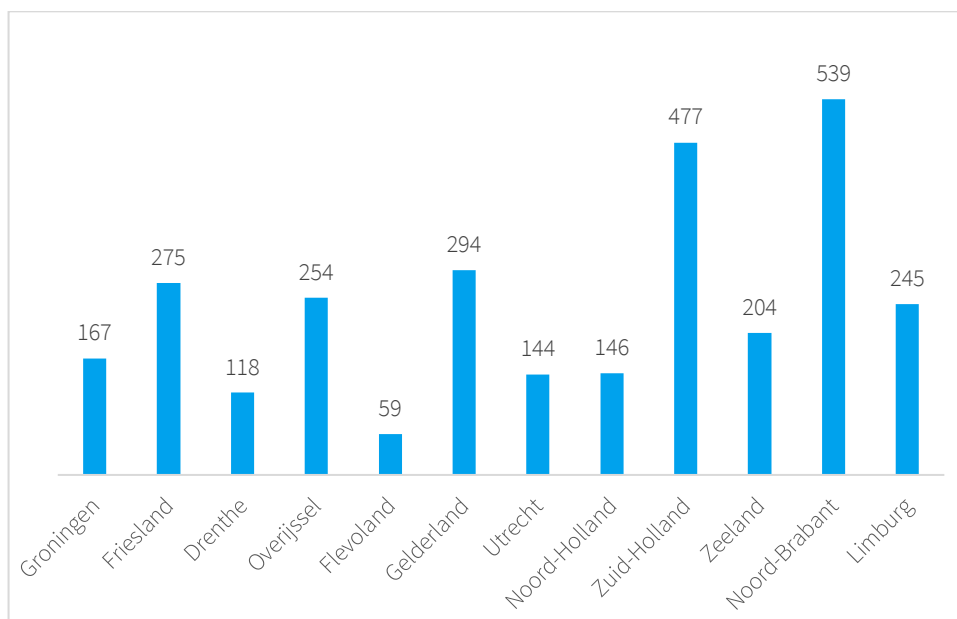
Dit hoofdstuk laat zien hoeveel erfgoedinitiatieven bekend zijn in Nederland en in de provincies. Dit zijn erfgoedinitiatieven waar de organisaties van Stichting OPEN contact mee hebben (gehad), aangevuld met initiatieven die bekend zijn bij landelijke en provinciale koepelorganisaties. De aantallen laten vooral zien op hoeveel en op welke soort initiatieven er op dit moment zicht is bij de erfgoedhuizen. Het brengt daarmee ook de blinde vlekken in beeld.

Wat verstaan we onder een erfgoedinitiatief?

Erfgoedinitiatieven zijn alle initiatieven waar men actief bezig is met het behouden, onderhouden en uitoefenen van erfgoed. Dit zijn zowel formeel georganiseerde organisaties, instellingen en stichtingen als de (informele) initiatieven en gemeenschappen

In totaal zijn er in Nederland bijna 3.000 erfgoedinitiatieven bekend (2.922 om precies te zijn). De meeste daarvan zijn te vinden in Noord-Brabant. Ook Zuid-Holland kent relatief veel erfgoedinitiatieven. In Drenthe en Flevoland zijn de minste erfgoedinitiatieven in beeld.

Figuur 1 Totaal aantal bekende erfgoedinitiatieven per provincie

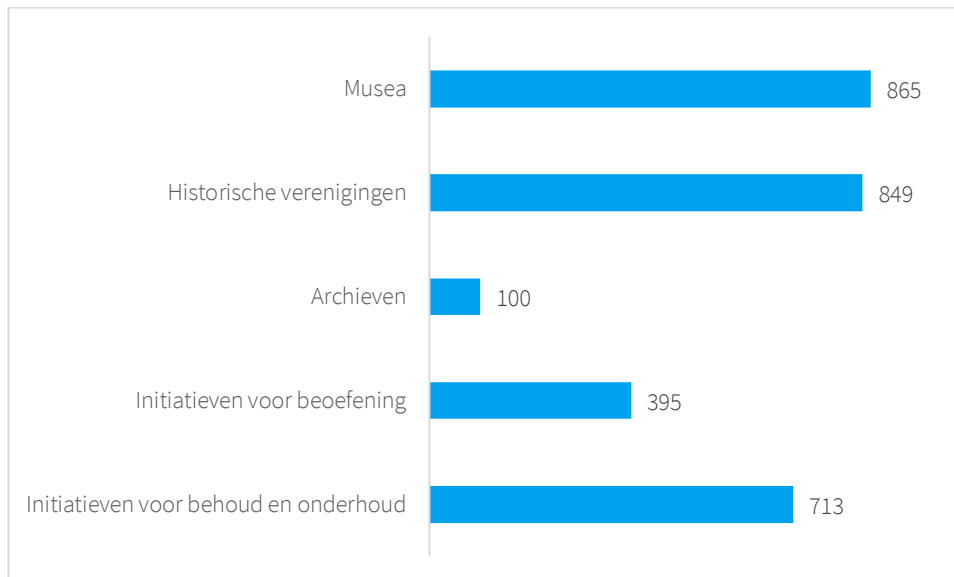
De erfgoedhuizen en andere organisaties van Stichting OPEN hebben niet met alle erfgoedinitiatieven in de provincie contact. Ook hebben niet alle koepelorganisaties data aangeleverd. Om een goed beeld te krijgen hoe compleet we met de 3.000 erfgoedinitiatieven zijn, is per provincie een overzicht van het aantal initiatieven naar functie en thema voorgelegd aan de OPEN-leden met de vraag of de aantallen grofweg kloppen of dat er van bepaalde functies en/of thema's de aantallen in werkelijkheid anders zijn. Voor vijf provincies kwamen de aantallen overeen met de werkelijkheid, drie provincies gaven aan dat er in werkelijkheid meer initiatieven zijn: In Friesland lijken vooral musea,

archieven en initiatieven voor beoefening te missen. In Zuid-Holland worden initiatieven voor behoud en onderhoud gemist (met name gebouwen, zoals molens, gebedshuizen, kastelen en buitenplaatsen). Hierbij is het wel belangrijk dat er duidelijk onderscheid gemaakt wordt tussen een erfgoedinitiatief en een gebouw. In Utrecht lijken vooral initiatieven voor beoefening te missen (immaterieel erfgoed). Van vier provincie is geen reactie ontvangen op de aantallen.

2.1 Erfgoedinitiatieven naar functie

Erfgoedinitiatieven kunnen één van de vijf hoofdfuncties hebben. Het is daarbij goed om te beseffen dat erfgoedinitiatieven vaak meerdere functies hebben: bijna alle erfgoedinitiatieven hebben een breed scala aan activiteiten. Het is mooi om te zien hoe de erfgoedinitiatieven een grote diversiteit van activiteiten ontplooiën om het erfgoed levend te houden, dus die realiteit willen we zeker niet over het hoofd zien. Echter voor dit onderzoek, waarin het doel is om te achterhalen wat de aard, omvang en inzet van het aantal vrijwilligers is, is het handig om een hoofdingeling te kunnen maken en de initiatieven daarom in te delen naar een kernfunctie en hoofdthema. Een museum dat bijvoorbeeld ook jaarlijks een evenement organiseert waarin een oude ambacht beoefend en getoond wordt, categoriseren we als museum, niet als initiatief voor beoefening. Onderstaand figuur toont de verdeling van de 2.922 bekende erfgoedinitiatieven naar functie.

Figuur 2 Erfgoedinitiatieven in Nederland - ingedeeld naar functie

De meeste erfgoedinitiatieven zijn musea of historische verenigingen (ook wel historische kringen, heemkundekringen). Ook zijn er relatief veel initiatieven voor behoud en onderhoud van erfgoed. Dit zijn initiatieven die zich bezighouden met het in stand houden van gebouwen, landschappen (natuurlijk, ruraal en stedelijk) of ander materieel erfgoed. Initiatieven voor beoefening zijn er minder (bekend). Dit zijn initiatieven die zich

bezighouden met het actief beoefenen van immaterieel erfgoed: het uitoefenen van een ambacht, het in leven houden van een traditie en/of het in stand houden van (streek)taal.

Onderstaande figuur toont de verdeling van erfgoedinitiatieven naar functie en grootteklassen op basis van het aantal vrijwilligers. De grootteklassen zijn per functie verschillend, dus wat onder *klein*, *middelklein*, *middelgroot* en *groot* valt, verschilt per functie. Een klein museum heeft bijvoorbeeld maximaal 19 vrijwilligers, terwijl een kleine historische vereniging maximaal 8 vrijwilligers heeft. In bijlage B is hier meer informatie over te vinden en zijn tevens de indelingen van de grootteklassen per functie opgenomen.

Tabel 1 Aantal erfgoedinitiatieven per functie naar grootteklasse

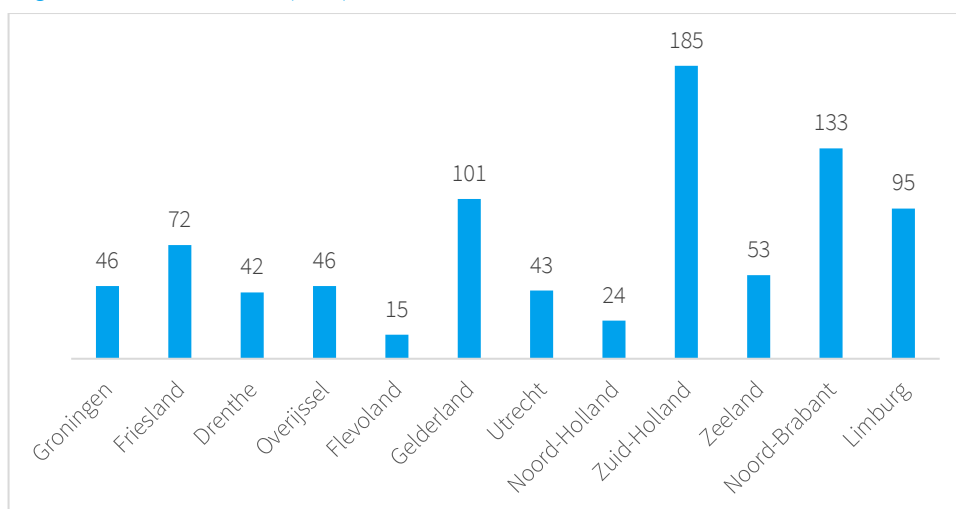
	Musea	Historische verenigingen	Archieven	Initiatieven voor beoefening	Initiatieven voor behoud en onderhoud	Totaal per grootteklasse
Klein	208	208	18	97	115	647
Middelklein	195	216	32	103	227	773
Middelgroot	243	205	25	100	188	761
Groot	219	220	25	95	183	741
Totaal	865	849	100	395	713	2.922

In de volgende sub-paragrafen zoomen we per functie in op het aantal erfgoedinitiatieven in per provincie.

2.1.1.1 Musea

Een museum is een initiatief dat - open voor publiek - erfgoed verzamelt, conserveert, onderzoekt, communiceert en tentoonstelt. De 865 (bekende) musea in Nederland zijn verspreid over alle provincies. In onderstaande figuur is te zien hoeveel musea er in iedere provincie te vinden zijn.

Figuur 3 Aantal musea per provincie

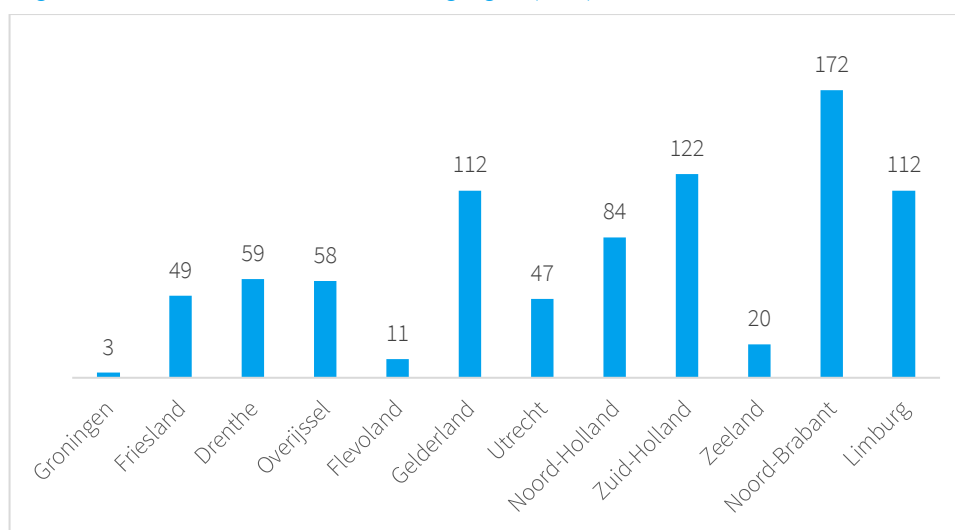

Zuid-Holland heeft de meeste musea. Ook in Noord-Brabant en Gelderland zijn veel musea te vinden. In Noord-Holland⁸ en Flevoland zijn de minste musea te vinden.

2.1.2 Historische verenigingen

Een historische vereniging is een initiatief dat zich bezighoudt met het vergroten van kennis over de geschiedenis en/of archeologie van de eigen leefomgeving en het bevorderen van belangstelling voor deze omgeving. In onderstaande figuur is te zien hoe de 849 historische verenigingen verdeeld zijn over de provincies.

Figuur 4 Aantal historische verenigingen per provincie

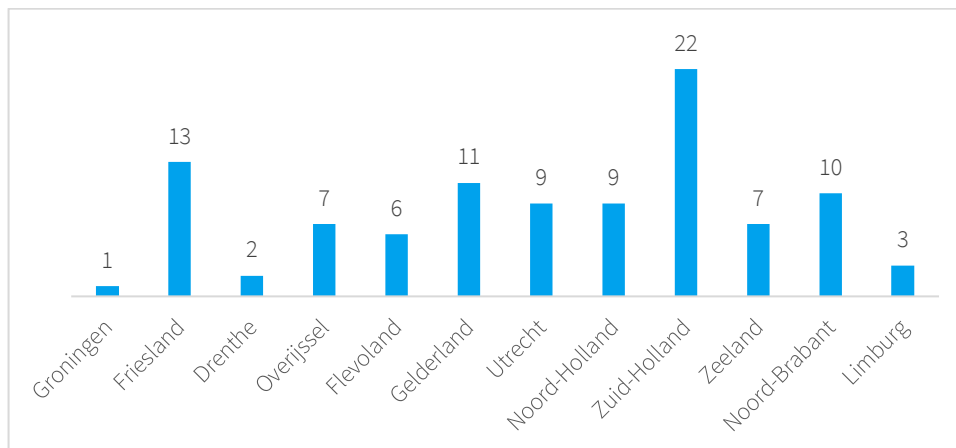
In Noord-Brabant en Zuid-Holland zijn de meeste historische verenigingen. In Groningen zijn opvallend weinig historische verenigingen. Hier is het vermoeden dat er wel meer historische verenigingen zijn, maar dat deze nog niet in beeld zijn.

⁸ Dit zijn de musea waar de provinciehuizen contact mee hebben. Het laat zien dat er in Noord-Holland 24 zijn, terwijl we weten dat het er in werkelijkheid meer zijn.

2.1.3 Archieven

Een archief is een bewaarplaats van belangrijke gegevens die zijn vastgelegd in documentvorm. De 100 bekende archieven zijn als volgt verdeeld over de provincies:

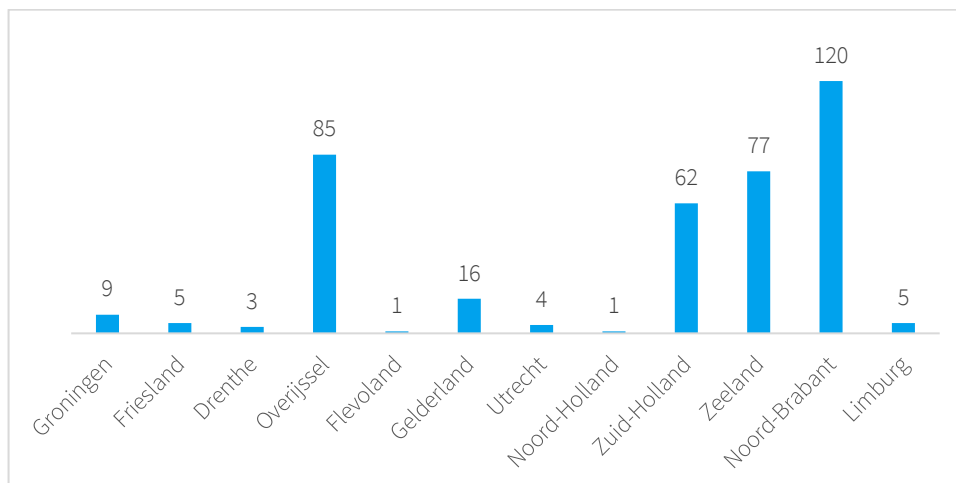
Figuur 5 Aantal archieven per provincie

2.1.4 Initiatieven voor beoefening

Onder initiatieven voor beoefening vallen erfgoedinitiatieven die zich bezighouden met het actief beoefenen van immaterieel erfgoed: het uitoefenen van een ambacht, het in leven houden van een traditie, volkscultuur en/of het behouden en onderhouden van (streek)taal. De 395 initiatieven voor beoefening zijn als volgt verdeeld over de provincies.

Figuur 6 Aantal initiatieven voor beoefening per provincie

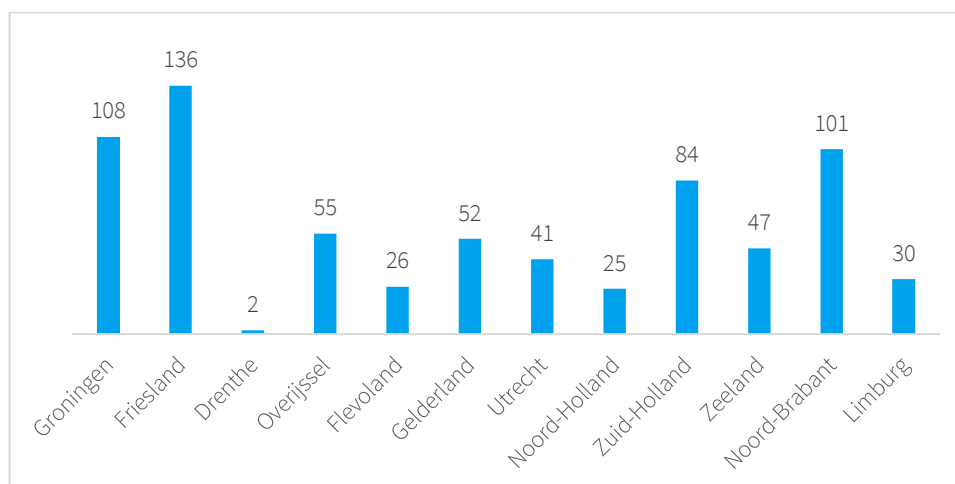

Voorals Noord-Brabant kent veel initiatieven voor beoefening. Maar ook in Overijssel, Zeeland en Zuid-Holland zijn relatief veel initiatieven voor beoefening. In de andere provincies zijn nauwelijks initiatieven voor beoefening. Het kan zijn dat er in deze provincies wel meer initiatieven zijn, maar dat ze op dit moment nog niet in beeld zijn.

2.1.5 Initiatieven voor behoud en onderhoud

Initiatieven voor behoud en onderhoud zijn erfgoedinitiatieven die zich bezighouden met het in stand houden van gebouwen (zoals molens, kerken, kastelen & landgoederen, boerderijen, hofjes etc.) en landschappen (natuurlijk, ruraal en stedelijk). In onderstaande figuur is te zien hoe de 713 initiatieven voor behoud en onderhoud zijn verdeeld over de provincies.

Figuur 7 Aantal bekende initiatieven voor behoud en onderhoud per provincie

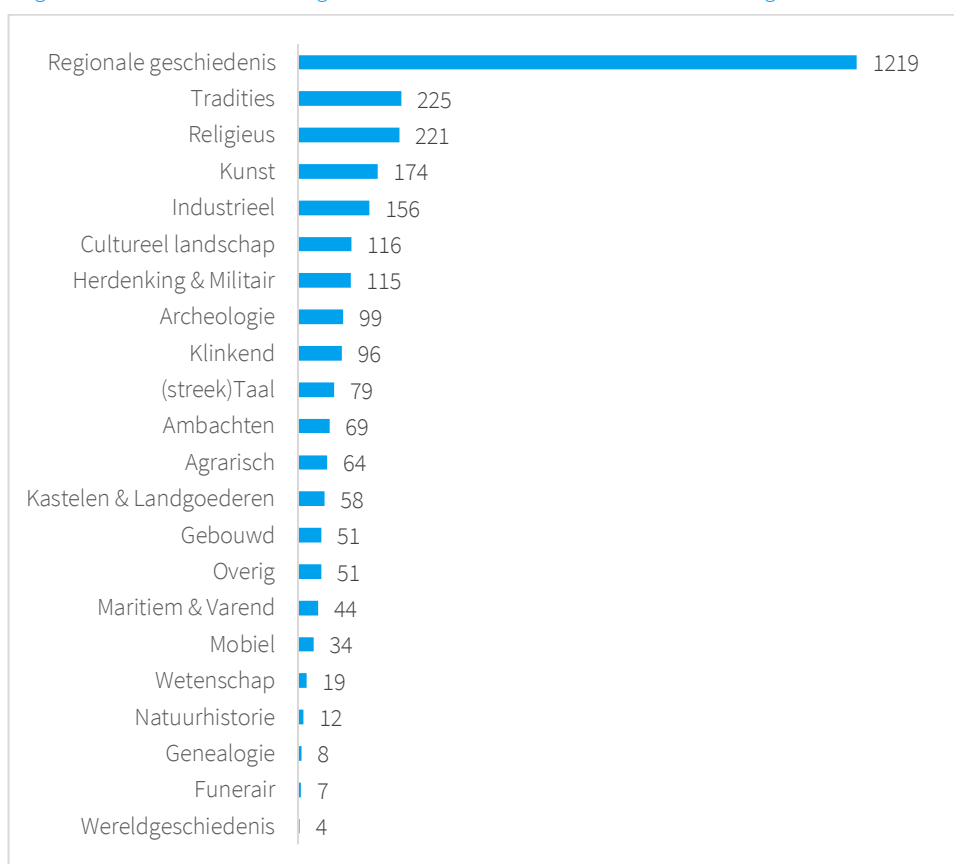
Friesland kent de meeste initiatieven voor behoud en onderhoud. Ook Groningen en Noord-Brabant hebben veel initiatieven met deze functie. In Drenthe zijn er opvallend weinig (in beeld).

Onder de initiatieven voor behoud en onderhoud vallen ook landschapsorganisaties. Niet in alle provincies worden de landschapsorganisaties meegenomen als erfgoedinitiatief. Daarom hebben we ook gekeken naar het aantal initiatieven als we de landschapsorganisaties buiten beschouwing laten: er worden dan 21 initiatieven die zich bezighouden met landschapsbeheer uitgesloten. In hoofdstuk 3 beschrijven wat het effect is van het buiten beschouwing laten van de landschapsorganisaties op het aantal vrijwilligers.

2.2 Erfgoedinitiatieven naar thema

De erfgoedinitiatieven hebben niet alleen een functie (die van museum, historische vereniging, archief, initiatief voor beoefening of initiatief voor behoud en onderhoud), maar houden zich ook bezig met één van de 22 inhoudelijke thema's. We beseffen ons dat erfgoedinitiatieven zich met meerdere thema's kunnen bezighouden. In dit onderzoek concentreren we ons op het hoofdthema. Wel zien we dat de 22 thema's verschillend van aard zijn: sommigen zijn heel specifiek (zoals agrarisch, klinkend of funerair erfgoed) anderen zijn wat breder (zoals regionale geschiedenis). Met name historische verenigingen houden zich vaak bezig met het bredere thema regionale geschiedenis, waar een diversiteit aan subthema's onder kan vallen. Het is te complex om al deze subthema's in beeld te brengen. Sommige historische verenigingen houden zich echter enkel of vooral bezig met archeologie. Deze initiatieven krijgen dus als hoofdthema 'archeologie'. In onderstaande figuur is de verdeling van de ruim 2.900 bekende erfgoedinitiatieven naar thema weergegeven.

Figuur 8 Nederlandse erfgoedinitiatieven naar thema van erfgoed

Initiatieven die zich bezighouden met een kerk of gebedshuis zijn geplaatst onder 'Religieus' (ook al is het doel van de kerk niet meer religieus, vanuit het oogpunt van de geschiedenis is dat wel het geval). Initiatieven die zich bezighouden met een molen vallen onder 'Industrieel' en onder 'Cultureel landschap' vallen initiatieven die zich bezighouden met natuurlijk, ruraal of stedelijk landschap. Een uitgebreide beschrijving van ieder thema en het soort initiatieven dat erbij hoort is te vinden in Bijlage D.

In bijna alle provincies komen initiatieven met het thema 'Regionale geschiedenis' het meeste voor. Groningen is de uitzondering: daar zijn de meeste erfgoedinitiatieven bezig met klinkend erfgoed. In Flevoland, Friesland, Noord-Holland, Utrecht en Zeeland staat het thema 'Cultureel landschap' in de top 3. Ook industrieel erfgoed staat regelmatig in de top 3: in Groningen, Gelderland, Limburg en Overijssel. Zuid-Holland is de enige provincie waar het thema 'Tradities' vaak voorkomt. Hetzelfde geldt voor (streek)Taal in Noord-Brabant. In Overijssel staat als enige provincie 'Agrarisch' in de top 3. Het thema 'Religieus' komt in Utrecht en Friesland relatief vaak voor.

De cijfers van de belangrijkste thema's per provincie zijn te vinden in de aparte bijlage met figuren en tabellen naar provincie bij dit rapport.

3 Aantal erfgoedvrijwilligers in Nederland

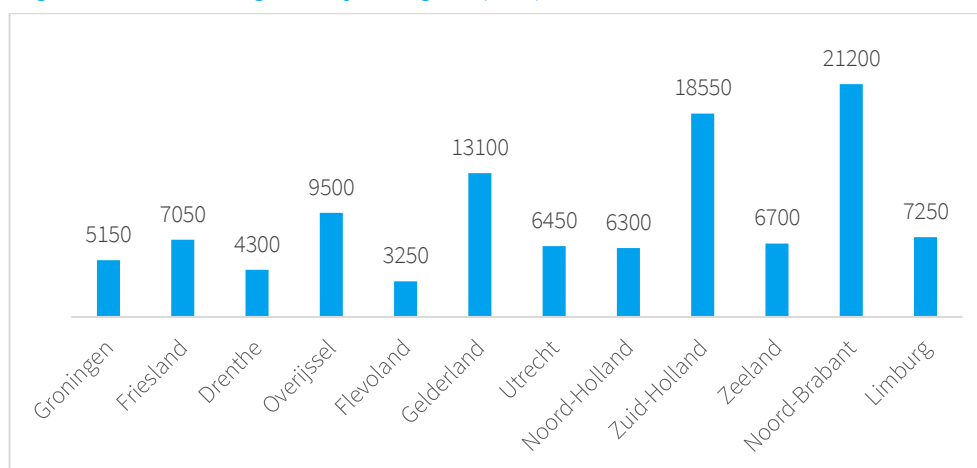
In het vorige hoofdstuk zagen we dat in Nederland ruim 2.900 erfgoedinitiatieven bekend zijn en beschreven we welke functie deze initiatieven hebben en met welke thema's zij zich bezighouden. In dit hoofdstuk beschrijven we **hoeveel erfgoedvrijwilligers er bij deze erfgoedinitiatieven** werkzaam zijn. Het totaal aantal erfgoedvrijwilligers is berekend op basis van cijfers die aangeleverd zijn door de initiatieven zelf (via het vragenlijstonderzoek) en cijfers die koepelorganisaties hebben aangeleverd. We vroegen hen naar hoeveel vrijwilligers er bij hen werkzaam waren op 1 september van het betreffende jaar. Dit komt neer op 1.607 erfgoedinitiatieven waarvan bekend is hoeveel vrijwilligers er werkzaam zijn. Dat is iets meer dan de helft van alle initiatieven. Van de overige 1.305 initiatieven hebben we per provincie en per functie een extrapolatie van het aantal vrijwilligers gemaakt, op basis van het gemiddeld aantal vrijwilligers per grootteklasse in de provincie.

Wat verstaan we onder een erfgoedvrijwilliger?

Een erfgoedvrijwilliger is iemand die zich in gestructureerde vorm en op structurele of tijdelijke basis, uit eigen motivatie en met beperkte financiële tegenprestatie, voor een organisatie of initiatief inzet.

In totaal werken er in Nederland zo'n 109.000 erfgoedvrijwilligers⁹ bij de erfgoedinitiatieven die in beeld zijn. Kijken we naar de provincies, dan volgt het aantal vrijwilligers dezelfde lijn als het aantal initiatieven: de meeste vrijwilligers zijn te vinden in Noord-Brabant. Ook Zuid-Holland heeft veel erfgoedvrijwilligers. In Drenthe en Flevoland zijn de minste erfgoedvrijwilligers te vinden. Waar Gelderland er met het aantal erfgoedinitiatieven niet uitsprong, is dat bij het aantal vrijwilligers wel het geval.

Figuur 9 Aantal erfgoedvrijwilligers per provincie¹⁰

⁹ Omdat we werken met extrapolatie zijn de aantallen in dit hoofdstuk afgerond op 50-tallen.

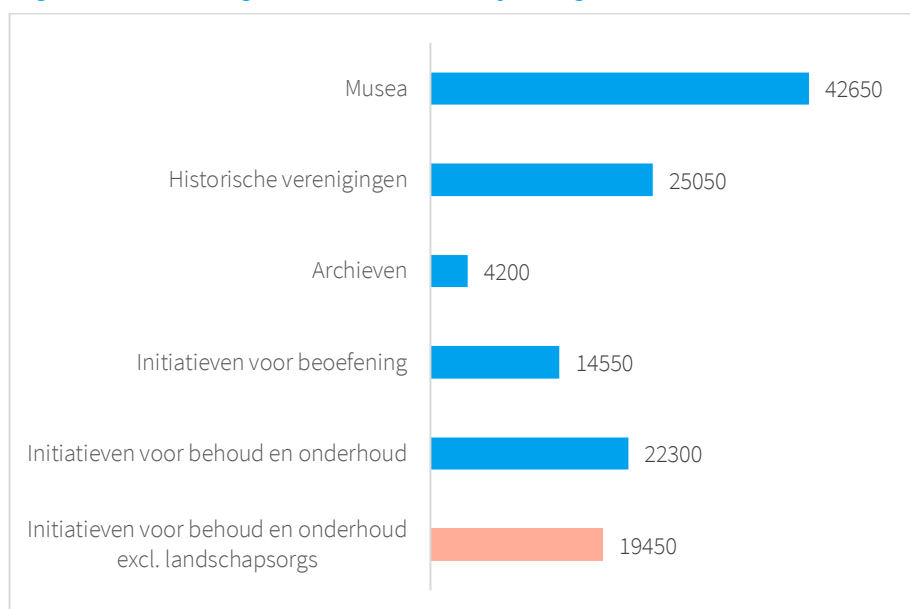
¹⁰ Het pilot onderzoek in Zuid-Holland kwam uit op 40.000 erfgoedvrijwilligers in de provincie. In dit aantal zit een overlap van initiatieven (door combinatie van functies) die niet legitimeert om vrijwilligersaantallen op te tellen. Opschoning van data door Erfgoedhuis

In bovengenoemde aantallen zijn de vrijwilligers van de 21 landschapsorganisaties meegenomen. Laten we deze achterwege, dan zijn er in Nederland in totaal bijna 106.000 erfgoedvrijwilligers. Dat is 3.000 vrijwilligers minder dan als we de landschapsorganisaties meerekenen.

3.1 Aantal erfgoedvrijwilligers naar functie

In onderstaande figuur is de verdeling van de bijna 109.000 vrijwilligers te zien naar functie. Opvallend is dat er in Nederland ongeveer evenveel musea als historische verenigingen zijn (respectievelijk 865 en 849 initiatieven), maar dat er bij musea veel meer vrijwilligers betrokken zijn

Figuur 10 Verdeling van het aantal vrijwilligers naar functie

De 21 (grote) landschapsorganisaties zijn initiatieven voor behoud en onderhoud. Bovenstaand figuur toont het aantal vrijwilligers in deze functie inclusief en exclusief de landschapsorganisaties.

Zuid-Holland en nieuwe onderling wederzijds uitsluitende indeling naar hoofdfunctie en -thema zorgt voor een gelegitimeerde optelling.

Onderstaande figuur toont de verdeling van de erfgoedvrijwilligers naar functie en grootteklassen. Een beschrijving van de grootteklassen is terug te vinden in bijlage B.

Tabel 2 Aantal erfgoedvrijwilligers per functie naar grootteklasse

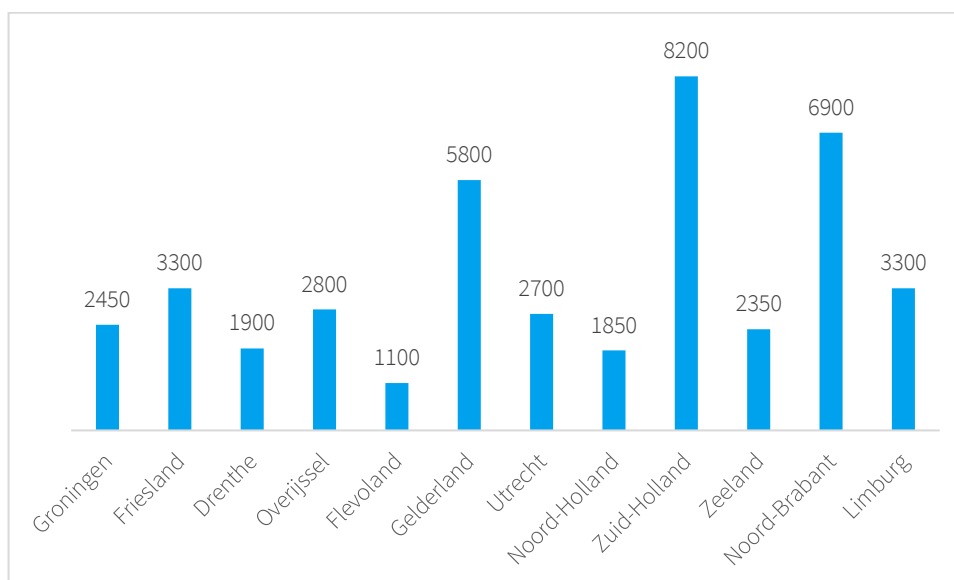
	Musea	Historische verenigingen	Archieven	Initiatieven voor beoefening	Initiatieven voor behoud en onderhoud	Totaal per grootteklasse
Klein	1.950	1.150	50	400	300	3.850
Middelklein	5.100	2.700	250	950	1.650	10.650
Middelgroot	11.750	5.550	600	2.150	3.600	23.650
Groot	23.850	15.650	3.350	11.050	16.750	70.650
Totaal	42.650	25.050	4.250	14.550	22.300	108.800

In de volgende sub-paragrafen zoomen we per functie in het aantal erfgoedvrijwilligers in de provincies.

3.1.1 Aantal erfgoedvrijwilligers bij musea

Onderstaande figuur toont het aantal vrijwilligers bij de musea per provincie. Zoals we ook al zagen bij het aantal erfgoedinitiatieven, zien we de meeste erfgoedvrijwilligers in Zuid-Holland, Noord-Brabant en Gelderland. In Flevoland en Noord-Holland zijn het minst aantal vrijwilligers actief.

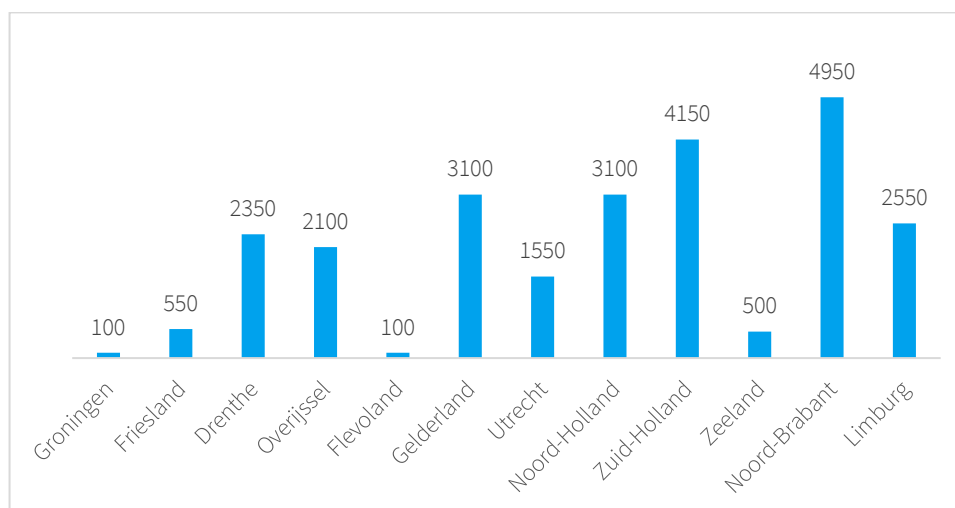
Tabel 3 Aantal vrijwilligers bij musea naar provincie

3.1.2 Aantal erfgoedvrijwilligers bij historische verenigingen

Bij historische verenigingen zien we wat grotere verschillen tussen de provincies. Ook hier zien we de meeste vrijwilligers in Zuid-Holland en Noord-Brabant. Maar naast Gelderland, springt hier Noord-Holland er ook bovenuit. Vooral opvallend is dat in Flevoland, Friesland, Groningen en Zeeland een stuk minder vrijwilligers actief zijn bij historische verenigingen. Het verschil met de andere provincies is hier groter dan bij musea.

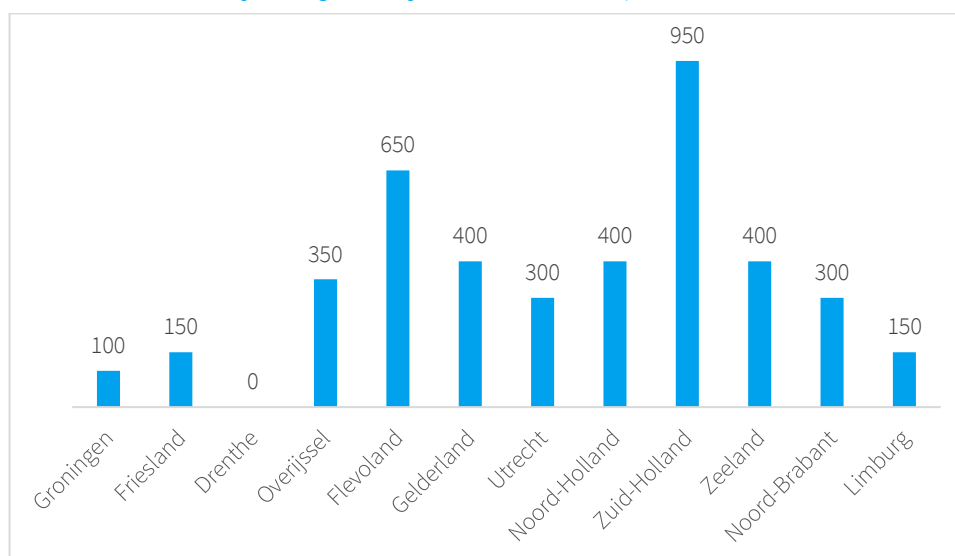
Tabel 4 Aantal vrijwilligers bij historische verenigingen naar provincie

3.1.3 Aantal erfgoedvrijwilligers bij archieven

Bij archieven zien we een minder groot verschil in het aantal vrijwilligers tussen de provincies. Opvallend is dat bij de archieven, na Zuid-Holland, Flevoland de meeste vrijwilligers heeft van de provincies. Drenthe heeft opvallend weinig vrijwilligers bij archieven, terwijl er daar meer archieven bekend zijn dan in bijvoorbeeld Groningen.

Tabel 5 Aantal vrijwilligers bij archieven naar provincie¹¹

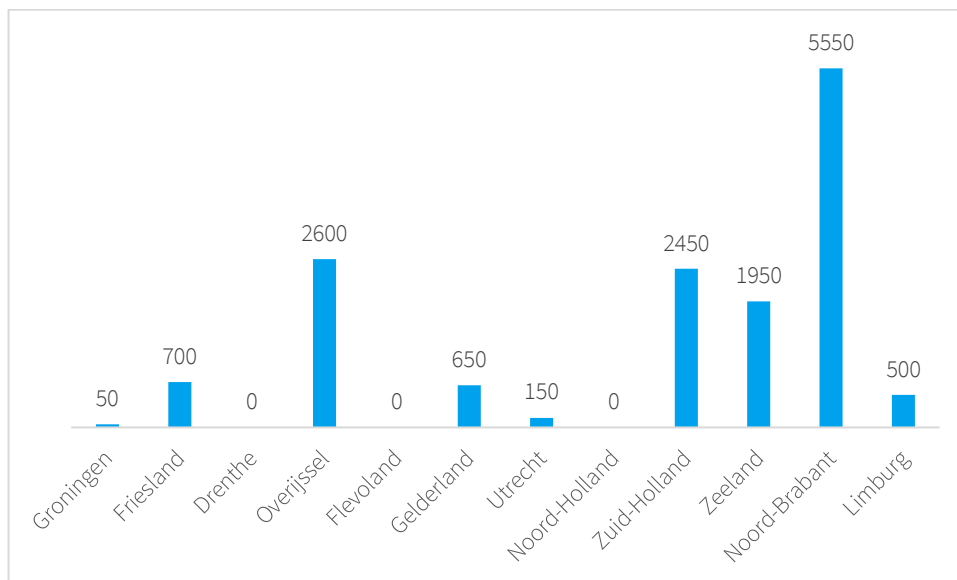

¹¹ In Drenthe zijn er 14 vrijwilligers actief bij de archieven. Door afronding op 50-tallen staat er 0 in de grafiek.

3.1.4 Aantal erfgoedvrijwilligers bij initiatieven voor beoefening

In Noord-Brabant zijn veel meer initiatieven voor beoefening en dat zie je ook terug in het aantal vrijwilligers: Brabant telt meer dan dubbel zoveel vrijwilligers dan de volgende provincies (Overijssel en Zuid-Holland). Ook Zeeland heeft relatief veel vrijwilligers bij initiatieven voor beoefening. Het verschil met de overige provincies is opvallend groot.

Tabel 6 Aantal vrijwilligers bij initiatieven voor beoefening naar provincie¹²

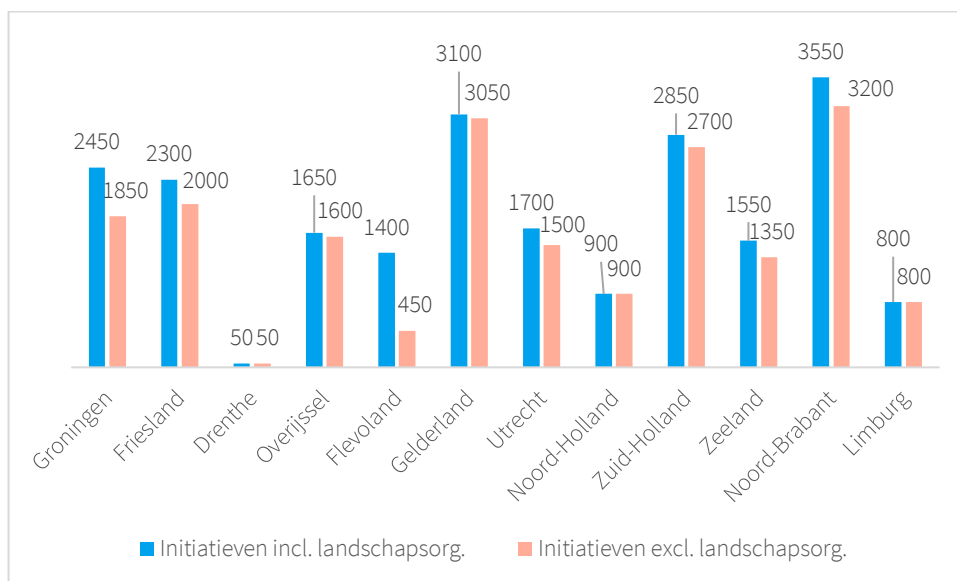

3.1.5 Aantal erfgoedvrijwilligers bij initiatieven voor behoud en onderhoud

In onderstaande figuur is het aantal vrijwilligers bij initiatieven voor behoud en onderhoud weergegeven, met en zonder landschapsorganisaties. Hier is goed te zien in welke provincies de landschapsorganisaties (nog) niet zijn meegenomen als erfgoedinitiatief: er is dan geen verschil tussen de cijfers met en zonder landschapsorganisaties. Dat geldt voor Drenthe, Limburg en Noord-Holland. In Gelderland, Noord-Brabant, Overijssel en Zuid-Holland is een enkele regionale of lokale landschapsorganisatie meegenomen, maar niet het provinciale landschapsbeheer, zoals bijvoorbeeld in Flevoland, Groningen, Zeeland en Utrecht wel het geval is.

¹² In Drenthe zijn 14 vrijwilligers actief bij initiatieven voor beoefening. In Flevoland zijn dat er 9 en in Noord-Holland zijn 10 vrijwilligers actief bij initiatieven voor beoefening. Door afronding op 50-tallen staat er 0 in de grafiek.

Tabel 7 Aantal vrijwilligers bij initiatieven voor behoud en onderhoud

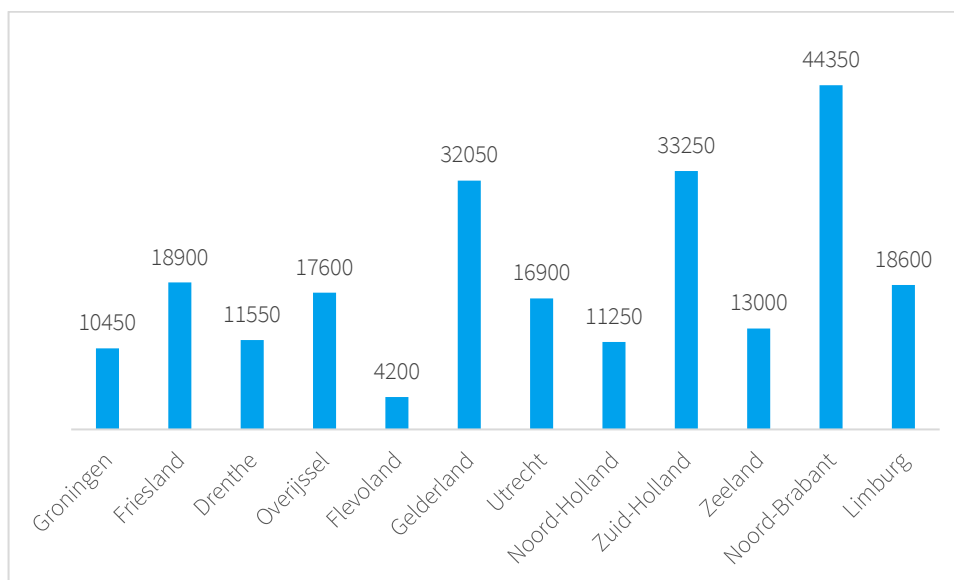
4 Aantal uren dat erfgoedvrijwilligers werken

In hoofdstuk 3 zagen we dat er in totaal in Nederland bijna 109.000 erfgoedvrijwilligers bij de erfgoedinitiatieven werkzaam zijn. In dit hoofdstuk brengen we in beeld hoeveel uren deze vrijwilligers per week werken.

4.1 Aantal uren

In totaal werken de 109.000 erfgoedvrijwilligers bij de 2.900 initiatieven in Nederland **ruim 245.000 uren per week**.¹³ Dat is gemiddeld 2,25 uur per vrijwilliger per week. De gemiddelde ureninzet per vrijwilliger verschilt per provincie: er wordt minimaal 1,29 uur per vrijwilliger per week gewerkt en maximaal 2,69 uur. In onderstaande figuur is te zien hoe de uren verdeeld zijn over de provincies.

Tabel 8 Aantal uren dat vrijwilligers gemiddeld per week werken per provincie

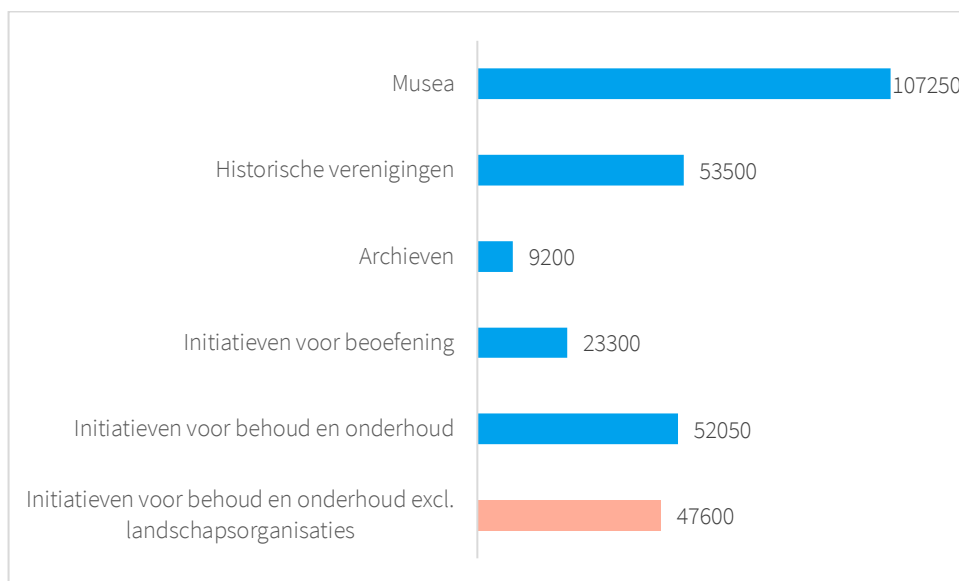

Gemiddeld worden er ruim 19.000 uren per week besteed door de erfgoedvrijwilligers. In Noord-Brabant, Zuid-Holland en Gelderland worden veel meer uren per week besteed dan in de andere provincies. In Flevoland, Groningen en Noord-Holland aanzienlijk minder.

Onderstaande figuur toont het aantal uren per functie. Het aantal uren dat vrijwilligers per functie werken laat eenzelfde trend zien als het aantal vrijwilligers dat bij de initiatieven werkt: veel uren bij musea, weinig bij archieven. Dit betekent dat relatief gezien (per vrijwilliger) ongeveer evenveel uur besteed wordt in de verschillende functies.

¹³ Omdat we werken met extrapolatie zijn de aantallen in dit hoofdstuk afgerond op 50-tallen.

Tabel 9 Aantal uren dat vrijwilligers per week werken per functie

Onderstaande tabel toont het aantal uren dat gewerkt wordt per grootteklasse per functie. Logischerwijs loopt het aantal uren dat door vrijwilligers per week besteed wordt op naarmate een erfgoedinitiatief groter is (want: hoe groter, hoe meer vrijwilligers actief zijn). De grootteklassen zijn immers berekend op basis van het aantal vrijwilligers.

Tabel 10 Aantal uren dat vrijwilligers per week werken per grootteklasse van functies

	Musea	Historische verenigingen	Archieven	Initiatieven voor beoefening	Initiatieven voor behoud en onderhoud
Klein	6.900	3.950	400	700	1.250
Middelklein	15.750	7.350	1.100	1.950	5.450
Middelgroot	30.350	14.350	2.550	3.700	7.350
Groot	53.850	29.000	5.400	17.750	33.050

4.2 De uren van vrijwilligers uitgedrukt in euro's

De genoemde uren die erfgoedvrijwilligers per week besteden aan de erfgoedinitiatieven zijn de besteedde uren in september 2022 (peildatum in het vragenlijstonderzoek). We kunnen deze uren kapitaliseren op het minimumuurloon actueel in september 2022. Oftewel: wat zouden de vrijwilligers verdienen als ze betaald kregen voor het werk wat ze doen? Volgen we een 36-urige werkweek (volgens museum CAO), dan is het minimumloon in september 2022 €11,26 per uur. Dit vermenigvuldigen we met factor 1,5 in verband met vakantiegeld en werkgeverslasten. Het minimumloon wordt dan €16,89 per uur. Onderstaande tabel laat per functie zien wat de uren waard zijn in euro's op basis van dit minimumuurloon.

Tabel 11 Aantal vrijwilligersuren omgezet naar euro's

	Aantal uur vrijwilligerswerk	Uren x minimumloon per uur (€16,89)
Musea	107.250	€ 1.811.600
Historische verenigingen	53.500	€ 903.400
Archieven	9.200	€ 155.400
Initiatieven voor beoefening	23.300	€ 393.600
Initiatieven voor behoud en onderhoud	52.050	€ 879.100
Initiatieven voor behoud en onderhoud excl. landschapsorganisaties	47.600	€ 804.200
Totaal incl. landschapsorganisaties	245.650	€ 4.149.200
Totaal excl. landschapsorganisaties	240.850	€ 4.068.250

De tabel laat zien dat de inzet van vrijwilligers in totaal circa **4,1 miljoen euro per week** of bijna **820.000 euro per werkdag** zou kosten als die inzet tegen slechts een minimumuurloon betaald zou worden. In een jaar zitten circa 220 werkbare dagen.¹⁴ Dat betekent dat circa **180 miljoen euro per jaar** bespaard wordt door de inzet van de erfgoedvrijwilligers.

¹⁴ 365 dagen minus 104 weekenddagen, 6 doordeweekse nationale feestdagen (in 2022), gemiddeld 25 vakantiedagen en ongeveer 12 adv-dagen (1 per maand), maakt circa 220 werkbare dagen.

5 Erfgoedvrijwilligers in beeld

In alle provincies hebben we een vragenlijstonderzoek verricht. In totaal hebben **1.180 erfgoedinitiatieven**, verspreid over alle provincies, meegedaan aan het vragenlijstonderzoek. We kijken naar de achtergrondkenmerken van de erfgoedvrijwilligers bij deze initiatieven en naar hun motivaties en drijfveren om met erfgoed te werken. Ook schetsen we een beeld van de achtergrond van de erfgoedorganisaties: we kijken op welke wijze zij georganiseerd zijn en welk type activiteiten zij doen. Tot slot kijken we naar de ervaren gevolgen van de coronacrisis. In de apart bijgeleverde bijlage staan de scores naar provincie. In dit hoofdstuk melden we verschillen naar provincie als deze significant en redelijk sterk zijn.¹⁵

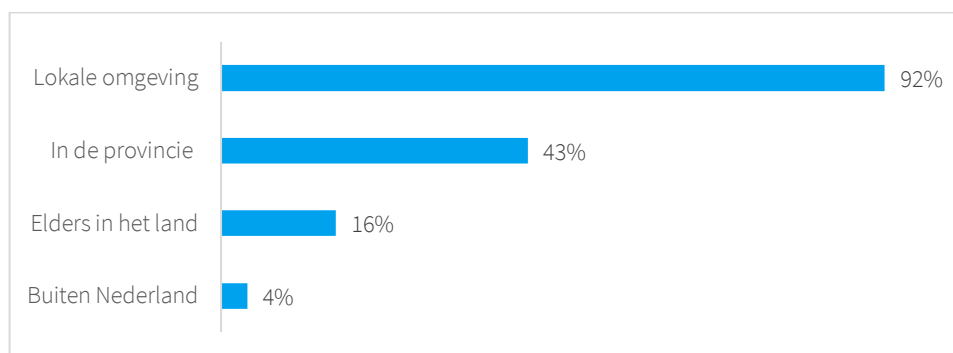
5.1 Kenmerken vrijwilligers

Waar komen erfgoedvrijwilligers vandaan? Wat is hun leeftijd, opleidingsniveau en culturele achtergrond? In deze paragraaf geven we meer inzicht in de achtergrondkenmerken van de erfgoedvrijwilligers.¹⁶

Erfgoedvrijwilligers vooral uit lokale omgeving

Veruit de meeste vrijwilligers wonen in de plaats waar de instelling gevestigd is (92%). Daarnaast komt een groot deel van de vrijwilligers uit de rest van de provincie waar de betreffende instelling gevestigd is (43%).¹⁷

Figuur 11.1 Woonplaats vrijwilligers (meerdere antwoorden mogelijk)

In alle provincies komen de meeste vrijwilligers uit de eigen lokale omgeving. In Drenthe, Flevoland en Groningen komen vrijwilligers ook regelmatig van elders uit de provincie en/of elders uit Nederland. In Friesland, Noord-Brabant en Limburg is dat juist veel minder het geval. De overige provincies volgen het landelijke beeld. De verschillen zijn wel significant, maar niet erg sterk.

¹⁵ Significant als $p < 0,10$ en sterk als associatiematen (Eta, Phi) $\Rightarrow 0,20$.

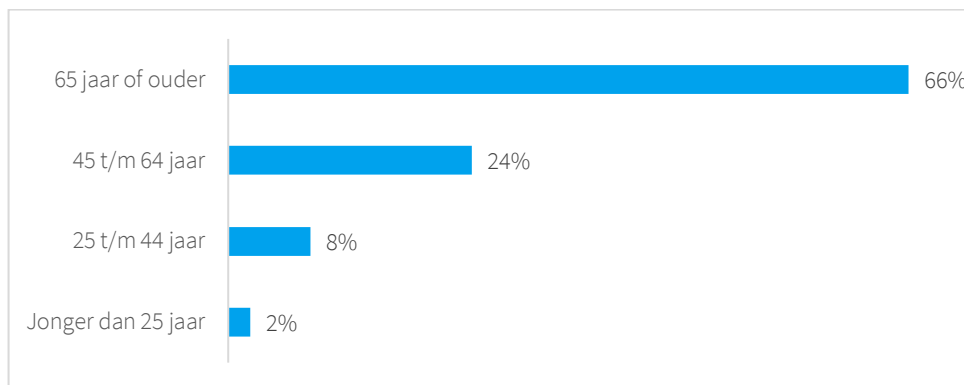
¹⁶ Tenzij anders vermeld hebben de cijfers betrekking op alle 1.180 erfgoedinitiatieven

¹⁷ Let op, doordat de respondenten meerdere antwoorden konden aankruisen, sluiten de antwoordcategorieën elkaar niet uit en telt het totaal niet op tot 100%.

Grootste deel van de erfgoedvrijwilligers is 65+

Precies twee derde van het totale deelnemende vrijwilligersbestand (66%) bestaat uit vrijwilligers in leeftijd van 65 jaar of ouder. Slechts 2% van het aantal vrijwilligers is jonger dan 25 jaar.

Figuur 4.2 Leeftijdverdeling erfgoedvrijwilligers

De provincies verschillen niet van elkaar als het gaat om het betrekken van jongeren tot 25 jaar, mensen tussen 25 en 44 en mensen tussen 45 en 64 jaar. Rekening houdend met het gemiddeld aantal vrijwilligers per leeftijdscategorie per provincie, zien we maar een paar significante verschillen tussen de provincies als het gaat om de 'oudere' vrijwilliger (65 jaar en ouder). Voor het merendeel bestaat het vrijwilligersbestand ook uit twee derde oudere vrijwilligers. Alleen Friesland is dat significant minder en in Limburg en Noord-Holland duidelijk meer, steeds in vergelijking tot Gelderland. Alle andere verschillen zijn niet significant.

De grote vertegenwoordiging van de oudere vrijwilliger komt sterk overeen met het landelijke beeld.¹⁸ Dat geldt ook voor het volgende: erfgoedvrijwilligers zijn vaker mannen.

Meer mannen dan vrouwen actief als erfgoedvrijwilliger

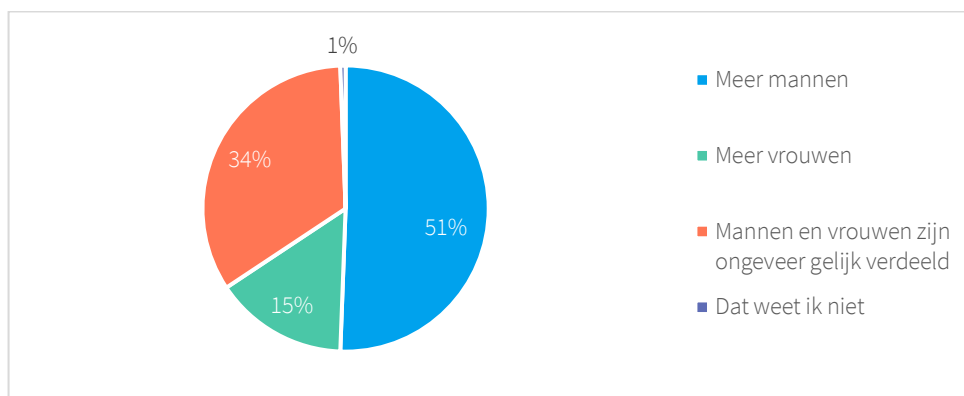
Meer dan de helft van de erfgoedorganisaties geeft aan dat de balans tussen mannelijke en vrouwelijke vrijwilligers scheef te noemen is: er zijn bij deze organisaties meer mannen onder de vrijwilligers. Een veel kleiner deel van de organisaties geeft aan dat vrouwen oververtegenwoordigd zijn (15%). Bij een derde van de instellingen is de verhouding tussen mannen en vrouwen in balans.

De erfgoedsector is hierin opvallend. Volgens het CBS hebben mannen en vrouwen zich in 2022 even vaak ingezet als vrijwilliger, waarbij vrijwilligerswerk op allerlei domeinen wordt meegerekend (denk aan sport, gezondheidszorg of jeugdwerk).¹⁹ Overigens, worden erfgoedvrijwilligers in het CBS-vragenlijstonderzoek onder de Nederlandse bevolking niet meegerekend bij het berekenen van het aantal vrijwilligers. Een opvallende omissie.

¹⁸ Zie onder andere Van den Broek, A. & Y. Gieles (2018). *Het culturele leven. 10 culturele domeinen bezien vanuit 14 kernthema's*. Den Haag: SCP.

¹⁹ Centraal Bureau voor de Statistiek (2023). *Vrijwilligerswerk 2022*.

Figuur 4.3 Verdeling geslacht vrijwilligers

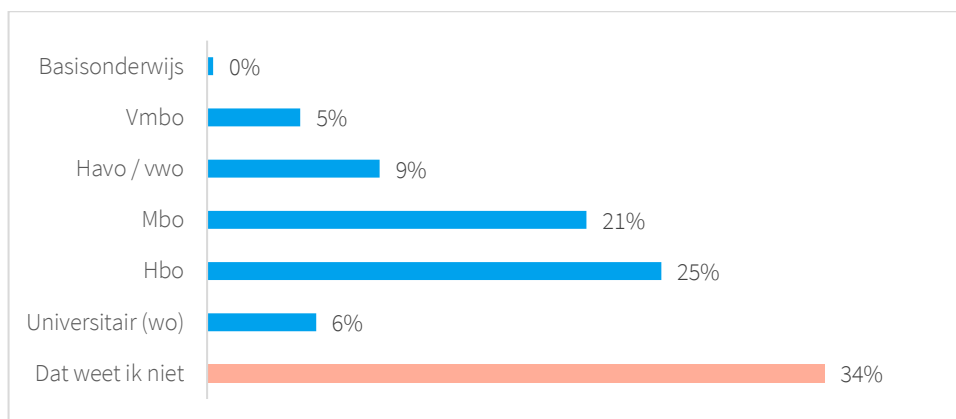

Vooral in Limburg en in mindere mate in Noord-Brabant, Flevoland, Overijssel en Zuid-Holland zijn er duidelijk meer mannen actief. In Drenthe en Friesland is er geen overwicht van mannen en is de man/vrouw-verdeling ook meer in evenwicht.

Erfgoedvrijwilligers hebben diverse opleidingsniveaus

Het vrijwilligersbestand van de deelnemende erfgoedinitiatieven kent een diversiteit aan opleidingsachtergronden: 31% van de organisaties geeft aan dat de vrijwilligers met name een hbo- of wo-opleiding hebben en 35% heeft een middelbare onderwijsachtergrond (vmbo, mbo, havo, vwo). Ruim een derde van de organisaties geeft aan niet te weten wat het gemiddelde opleidingsniveau van de erfgoedvrijwilligers is.

Figuur 4.4 Opleidingsniveau vrijwilligers (n=1.178)

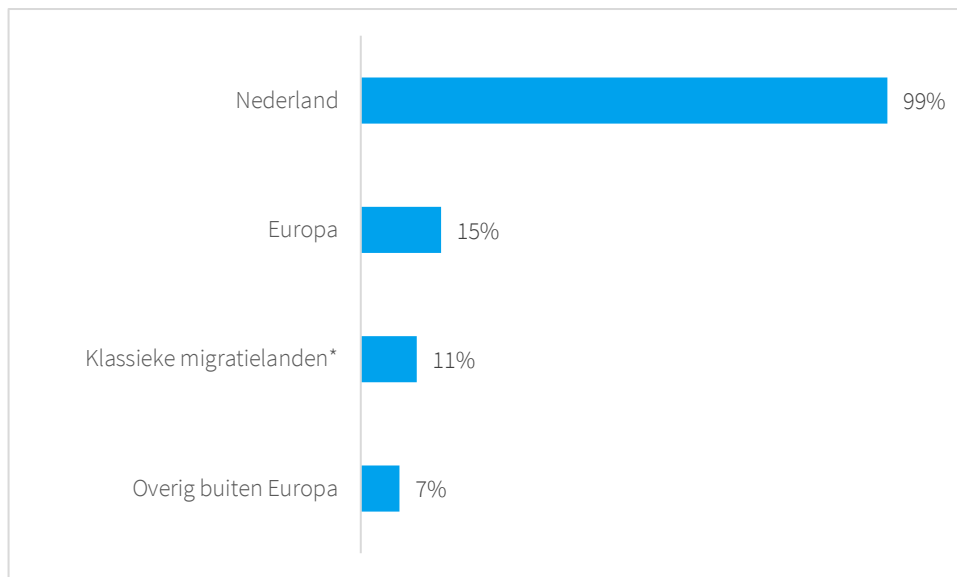
Noord-Holland en Groningen hebben meer vrijwilligers met een hbo-opleiding dan dit landelijk beeld laat zien. In Groningen, Utrecht en Zuid-Holland zijn meer vrijwilligers met een wo-opleiding. Friesland, Noord-Brabant en Zeeland hebben meer mbo-opgeleide vrijwilligers dan je landelijk ziet. In de andere provincies is de 'weet niet' score duidelijk hoger dan landelijk.

Erfgoedvrijwilligers vooral uit Nederland

Bij bijna alle erfgoedorganisaties (99%) zijn vrijwilligers van Nederlandse afkomst werkzaam. Verder geeft 11% van de organisaties aan dat zij (ook) vrijwilligers met een nationaliteit uit één van de klassieke migratielanden werkzaam hebben, bij 15% zijn (ook)

erfgoedvrijwilligers met een nationaliteit uit een ander deel van Europa dan Nederland werkzaam en bij 7% met een nationaliteit van elders uit de wereld.

Figuur 4.5 Welke culturele achtergronden²⁰ zijn vertegenwoordigd in het vrijwilligersbestand? (meerdere antwoorden mogelijk, n=1.170)

*Onder klassieke migratielanden worden de volgende landen verstaan: Turkije, Marokko, Suriname, Indonesië en de Nederlandse Cariben.

We hebben geen goed beeld van de verschillen naar provincie. In de bijlage staan de cijfers.

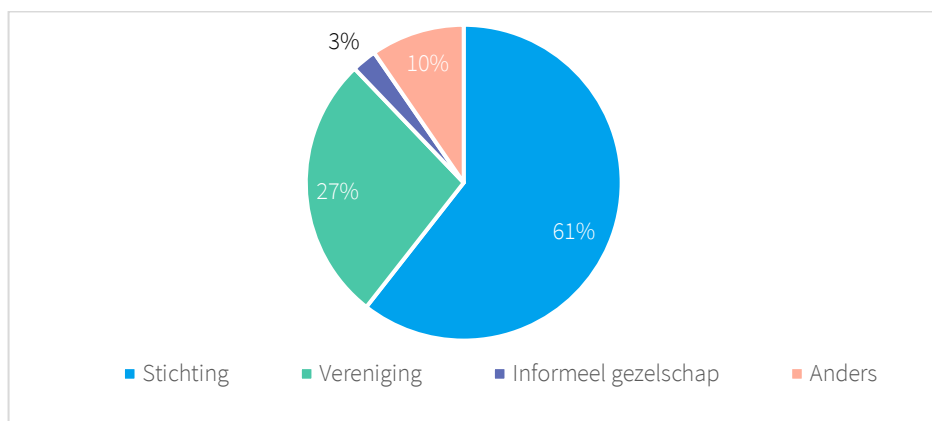
5.2 Type organisatie

Erfgoedorganisaties zijn vooral stichtingen

De meeste erfgoedorganisaties zijn georganiseerd als een stichting: dit geldt voor bijna twee derde van de instellingen (61%). Ruim een kwart is georganiseerd als een vereniging (27%) en 3% geeft aan een informeel gezelschap te zijn. Erfgoedorganisaties die anders georganiseerd zijn (10%), geven bijvoorbeeld aan georganiseerd te zijn als kerkgenootschap of overheidsinstelling. Een aantal organisaties geeft aan dat hun erfgoedinstelling onderdeel is van een andere instelling (gemeente, universiteit of vereniging).

²⁰ De antwoordcategorieën zijn gecategoriseerd naar de indeling die het CBS gebruikt: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/07/cbs-introduceert-nieuwe-indeling-bevolking-naar-herkomst>

Figuur 4.6 Hoe is jullie erfgoedorganisatie georganiseerd? (n=1.177)

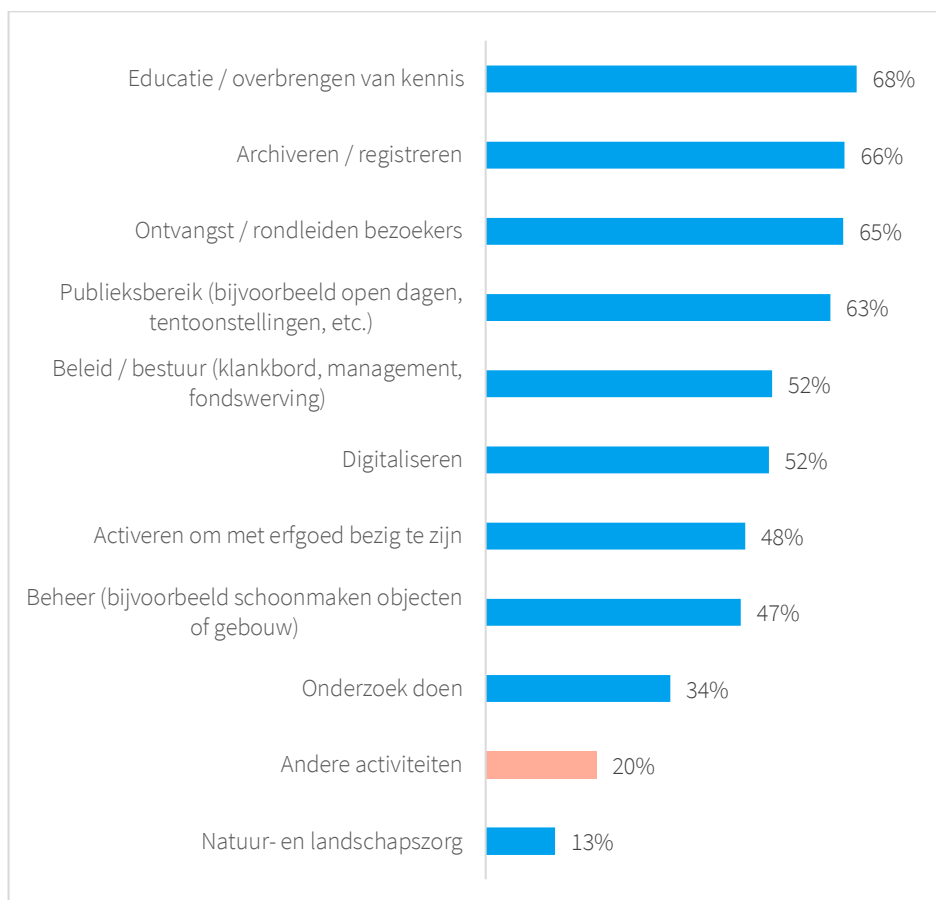
In vooral Groningen, maar ook in Drenthe en Zeeland zijn meer stichtingen te vinden. In Noord-Holland juist minder. Daar zijn net als in Noord-Brabant meer verenigingen actief. Informele gezelschappen komen in bijna geen enkele provincie veel voor. Alleen in Groningen en Utrecht zien we een iets hoger aandeel van deze gezelschappen.

5.3 Activiteiten

Vrijwilligers doen veel verschillende activiteiten

Erfgoedvrijwilligers van de bevroagde instellingen doen veel verschillende activiteiten binnen de verschillende instellingen. We zien dat bij ruim twee derde van de erfgoedinstellingen vrijwilligers zich bezighouden met educatieve activiteiten, het archiveren of registreren van erfgoed, het ontvangen en rondleiden van bezoekers en werken aan het vergroten van publieksbereik. Bij de helft van de initiatieven pakken vrijwilligers beleidsmatige of bestuurlijke taken op, en/of werken zij aan het digitaliserende taken. Een vijfde van de initiatieven benoemen nog andere activiteiten die erfgoedvrijwilligers oppakken, zoals het organiseren van evenementen, de catering, wandelingen, archieven indexeren, onderhoud en beheer, financiële ondersteuning, horeca, etc.

Figuur 4.7 Welke activiteiten worden binnen jullie erfgoedinstelling uitgevoerd door vrijwilligers? (meerdere antwoorden mogelijk; n=1.168)

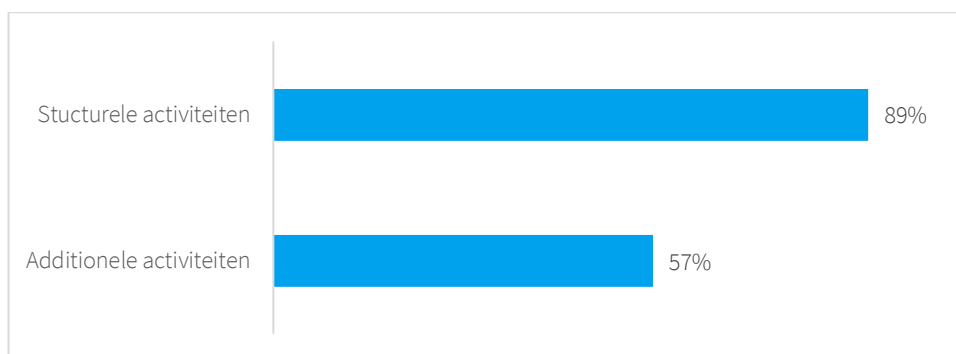

Bij de eerste vier activiteiten hebben we ingezoomd naar provincie. Er zijn geen verschillen naar provincie als het gaat om educatieve activiteiten: het is dus niet zo dat de ene provincie dit meer of minder doet dan de andere. Dat geldt niet voor archiveren en registreren. Iets wat duidelijk meer gebeurt in Drenthe, Noord-Holland, Noord-Brabant en Limburg dan in de andere provincies. Groningen en Zeeland doen dit duidelijk minder dan de andere provincies. Ontvangen en rondleiden van bezoekers gebeurt iets meer in Drenthe en Groningen en minder in Utrecht, Overijssel en Zeeland. Werken aan publieksbereik wordt vooral in Noord-Brabant en Groningen en minder in Flevoland, Zeeland en Utrecht gedaan.

Erfgoedvrijwilligers worden ingezet voor structurele activiteiten

We vroegen de erfgoedorganisaties ook naar de invulling van de activiteiten die de erfgoedvrijwilligers voor hun rekening nemen. Bij veruit de meeste erfgoedinstellingen pakken de vrijwilligers structurele activiteiten op (89%). Ruim de helft van de instellingen geeft aan dat de erfgoedvrijwilligers (ook) additionele activiteiten uitvoeren binnen het erfgoedinitiatief (57%). Additionele activiteiten zijn activiteiten waar betaalde medewerkers niet aan toe komen.

Figuur 4.8 Voeren vrijwilligers structurele/additionele activiteiten binnen de organisatie uit? - % 'ja' (n=1.168).

Wat structurele activiteiten betreft lijken alle provincies op het landelijk beeld: een overgrote meerderheid van de vrijwilligers doet dit soort activiteiten. Er zijn wel verschillen in het doen van additionele activiteiten. Vooral in Flevoland, maar ook wel in Friesland, Limburg en Zeeland doen veel vrijwilligers additionele activiteiten waar betaalde medewerkers binnen het erfgoedinitiatief niet aan toe komen.²¹

5.4 Motivaties en drijfveren

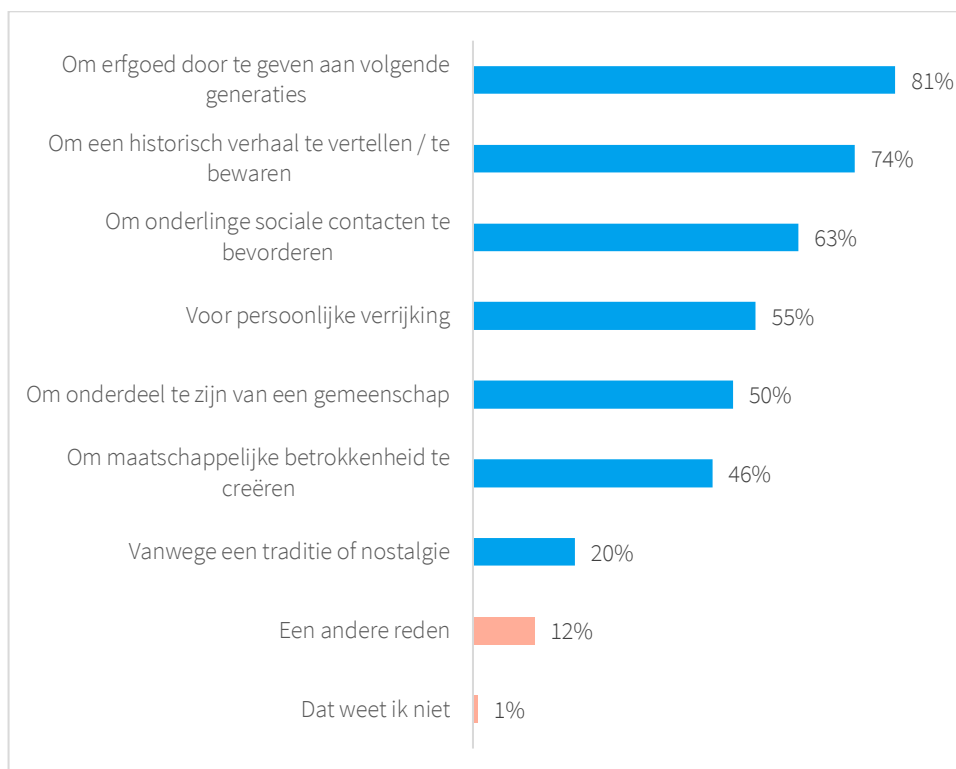
Doorgeven en vertellen belangrijker dan sociaal aspect

Wanneer we de erfgoedinitiatieven vragen waarom de vrijwilligers binnen hun organisaties werken met erfgoed, is de voornaamste reden dat zij het erfgoed door willen geven aan volgende generaties: 81% van de erfgoedorganisaties geeft dit aan. Ook het vertellen en bewaren van het historische verhaal wordt als belangrijke motivatie genoemd door bijna driekwart van de erfgoedorganisaties. Het sociale aspect is ook belangrijk, maar dus niet belangrijker dan het doorgeven en bewaren van het erfgoed: iets minder dan twee derde van de organisaties geeft aan dat vrijwilligers werken om onderlinge sociale contacten te bevorderen.

Traditie of nostalgie is volgens de erfgoedorganisaties een veel minder belangrijke motivatie van vrijwilligers om met erfgoed te werken, een vijfde van de initiatieven benoemt dit als motivator. De 12% die een andere reden noemt, noemen onder andere: belangstelling historie, cultuur- & natuurbehoud, gezelschap vinden, betrokkenheden delen van hobby's.

²¹ Overijssel is in deze vergelijking buiten beschouwing gelaten, omdat daar de vraagstelling over structurele versus additionele werkzaamheden in de vragenlijst was gewijzigd.

Figuur 4.9 Waarom werken vrijwilligers binnen jouw instelling met erfgoed, denk je? (meerdere antwoorden mogelijk/n=1.165)

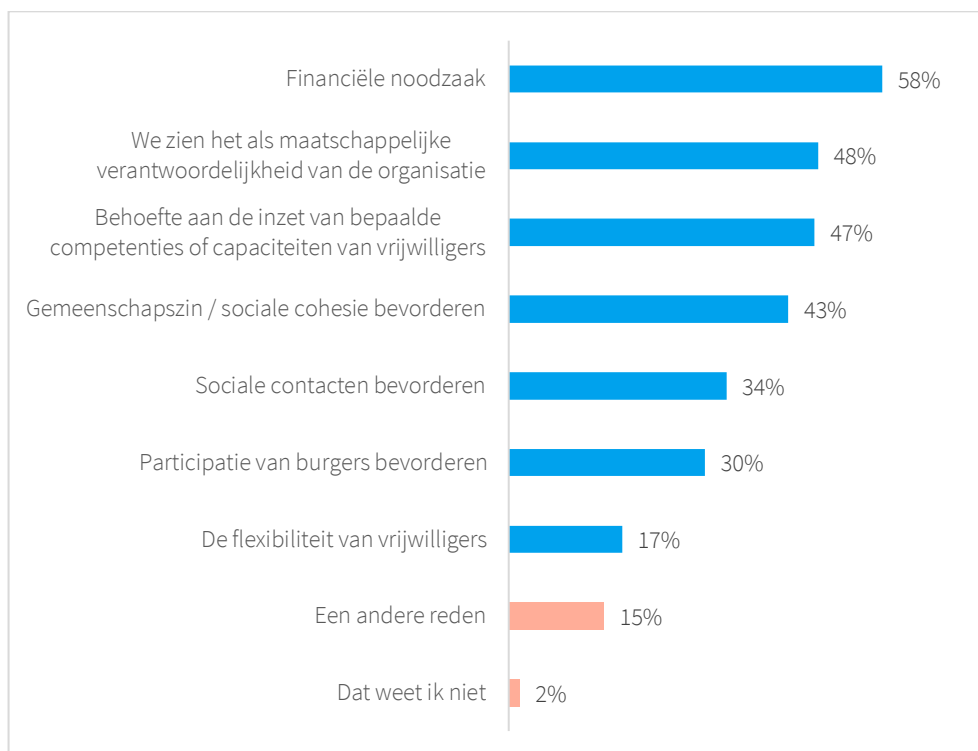

Voor de provinciale profielen concentreren we ons hier op de eerste drie belangrijke redenen om vrijwilliger te zijn. In alle provincies is het doorgeven van erfgoed aan volgende generaties belangrijk. Iets meer wordt dit genoemd in Noord-Brabant en Limburg, iets minder in Flevoland, Friesland en Utrecht. Een historisch verhaal vertellen is belangrijker voor vrijwilligers in Drenthe, Limburg, Noord-Brabant en Noord-Holland en minder belangrijk voor vrijwilligers in Friesland, Groningen en Zeeland. Sociale contacten zijn belangrijker in Utrecht en minder belangrijk in Noord-Holland. De andere provincies zitten ongeveer op het landelijke gemiddelde.

Werken met vrijwilligers: vooral vanuit financiële noodzaak

Het werken met vrijwilligers lijkt voor erfgoedorganisaties drie hoofdredenen te hebben. De eerste (en vaakst genoemde) is financieel: organisaties werken met vrijwilligers uit financiële noodzaak. De andere redenen, die door iets minder dan de helft genoemd worden, zijn dat initiatieven het zien als hun maatschappelijke verantwoordelijkheid om met vrijwilligers te werken en/of omdat zij behoefte hebben aan specifieke expertise of competenties van vrijwilligers.

Figuur 4.10 Waarom werkt jouw instelling met vrijwilligers, denk je? (meerdere antwoorden mogelijk; n=1.161)

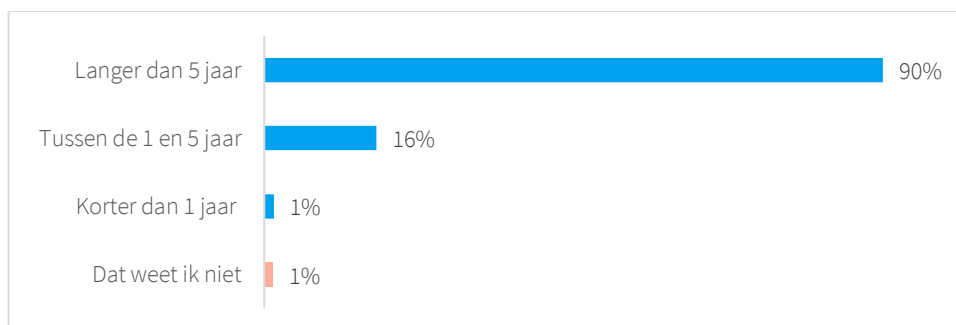

We kijken opnieuw naar de drie belangrijkste redenen terwijl we inzoomen op de provinciale profielen. Nu zijn er op de drie genoemde redenen geen significante verschillen gevonden tussen de provincies. Ofwel al de provincies werken in gelijke mate met vrijwilligers uit financiële noodzaak, vanwege de gevoelde maatschappelijke verantwoordelijkheid en behoefte aan de inzet van bepaalde capaciteiten.

Erfgoedvrijwilligers zijn langdurig betrokken

Negen van de tien erfgoedinitiatieven geeft aan dat hun vrijwilligers over het algemeen langer dan vijf jaar betrokken zijn bij het initiatief. Slechts een enkeling is korter dan een jaar betrokken als erfgoedvrijwilliger.

Figuur 4.11 Hoe lang zijn vrijwilligers over het algemeen betrokken bij jullie erfgoedinstelling? (meerdere antwoorden mogelijk; n=1.161)

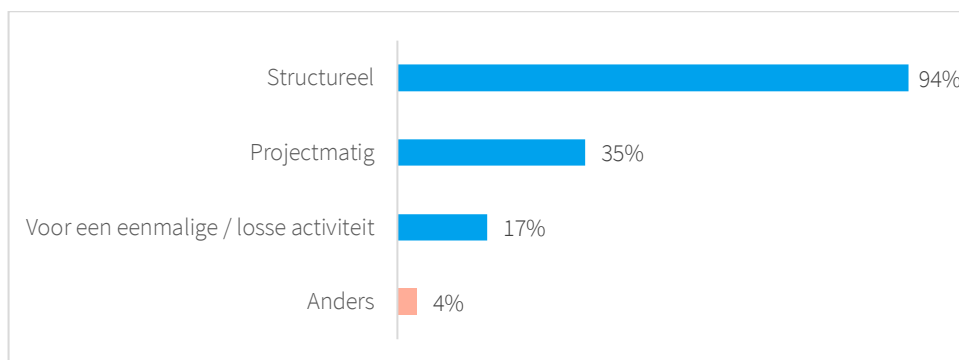

In alle provincies zijn vrijwilligers in de overgrote meerderheid langer dan vijf jaar betrokken.

Structurele betrokkenheid van vrijwilligers

De erfgoedvrijwilligers zijn niet alleen langdurig betrokken, maar ook structureel. Bijna alle initiatieven geven aan dat vrijwilligers structureel betrokken worden. 35% van de erfgoedinitiatieven zet vrijwilligers daarnaast projectmatig in. Bij een kleiner deel van de erfgoedorganisaties werken vrijwilligers slechts eenmalig.

Figuur 4.12 Op welke manier zijn vrijwilligers over het algemeen betrokken bij jullie erfgoedinstelling? (meerdere antwoorden mogelijk; n=1.160)

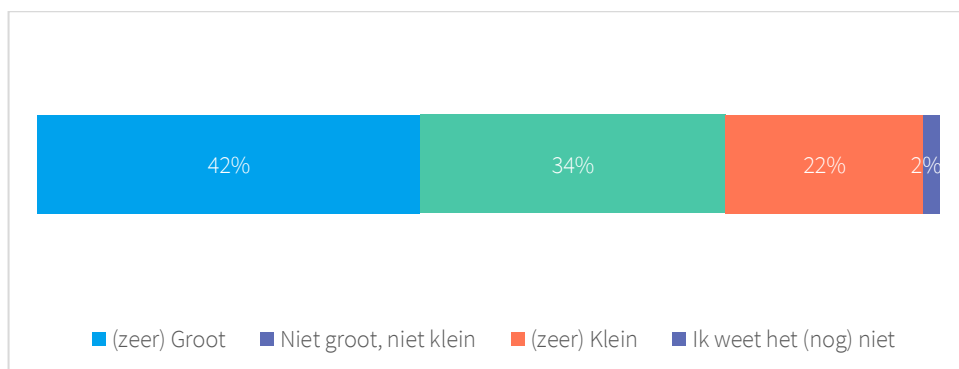
Er zijn geen verschillen tussen provincies in de structurele betrokkenheid van vrijwilligers: dat doen de erfgoedinitiatieven in alle provincies even veel. Ook wat betreft het betrekken van vrijwilligers bij eenmalige, losse activiteiten zien we geen verschillen tussen de provincies. Wel is er een verschil naar het projectmatig betrekken van vrijwilligers: In Flevoland, Groningen, Noord-Holland en Zeeland gebeurt dat duidelijk minder. De andere provincies volgen het landelijke beeld.

5.5 Impact COVID-19

Coronacrisis heeft bij vier op tien erfgoedinitiatieven veel impact

Ongeveer vier op de tien deelnemende erfgoedinitiatieven geven aan dat zij de impact van de coronacrisis op hun initiatief in algemene zin als (zeer) groot ervaren. Een derde is neutraal over deze impact. Ruim een vijfde ervaart weinig of geen impact.

Figuur 4.13 In algemene zin, hoe groot is de impact van de coronacrisis op jouw instelling tot nu toe? (n=1.158)

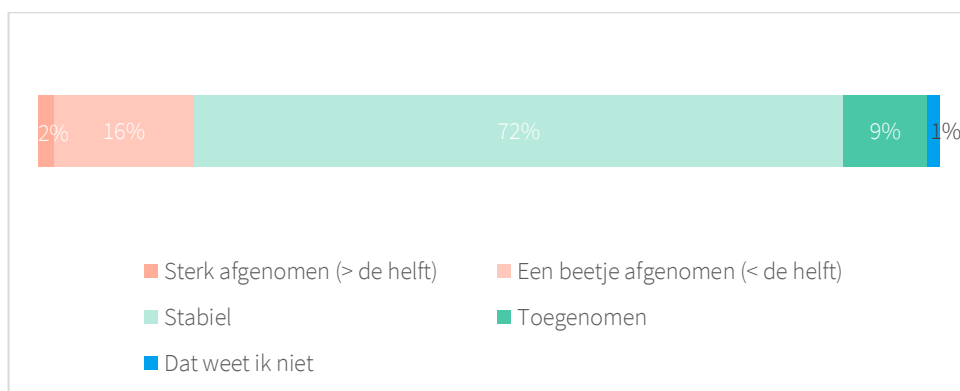
De coronacrisis heeft ertoe geleid dat veel activiteiten en evenementen van de erfgoedinstellingen zijn geschrapt of verplaatst, of bijvoorbeeld digitaal worden aangeboden. De instellingen waren door de lockdown(s) daarnaast vaak gesloten of er werd thuis gewerkt. Dit heeft ertoe geleid dat vrijwilligers minder uren konden maken, zij gingen daardoor soms op zoek naar andere dingen om te doen.

In Zuid-Holland, Noord-Brabant en Drenthe wordt de impact gemiddeld als groot ingeschat, meer dan in de andere provincies. Het minst groot wordt de impact ervaren in Flevoland, Friesland en Noord-Holland. In de andere provincies is de ervaren impact neutraal (niet groot/niet klein).

Aantal vrijwilligers is stabiel in tijden van corona

Ondanks dat veel erfgoedorganisaties een grote impact ervaren, is het aantal vrijwilligers sinds het uitbreken van de coronacrisis bij bijna driekwart van de organisaties stabiel (72%). Bij 9% van de ondervraagde organisaties is het aantal vrijwilligers zelfs toegenomen. 18% van de organisaties geeft aan dat het aantal vrijwilligers is gedaald sinds het uitbreken van de pandemie.

Figuur 124 Hoe zou je de ontwikkeling van het aantal vrijwilligers binnen jouw erfgoedinstelling omschrijven sinds het uitbreken van de COVID-19 pandemie? (n=1.158)

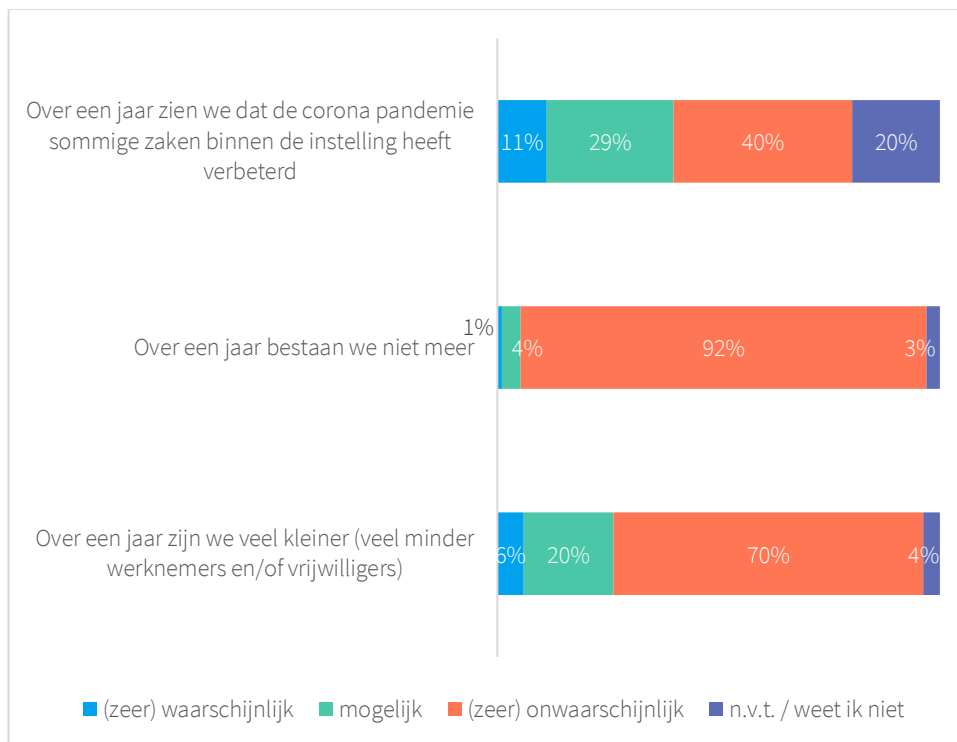
Respondenten geven aan dat met name vrijwilligers die 65 jaar of ouder zijn, zijn gestopt met het werken als vrijwilliger. De redenen daarvoor zijn dat zij moesten letten op hun eigen gezondheid. Het type vrijwilliger dat is vertrokken op het werk is erg divers.

Er zijn geen verschillen naar provincie gevonden wat dit onderwerp betreft.

Erfgoedorganisaties zijn optimistisch over de toekomst.

We zien dat het scenario “over een jaar bestaan we niet meer” door de meeste respondenten als (zeer) onwaarschijnlijk wordt geschat (92%). Verder is te zien dat 70% van de instellingen het (zeer) onwaarschijnlijk acht dat zij over een jaar veel kleiner zijn, een vijfde acht dit als mogelijk. Over of de coronapandemie bepaalde zaken binnen de instellingen zal verbeteren, verschillen de erfgoedinitiatieven van mening. 40% van de initiatieven denkt niet dat dit het geval zal zijn, 29% acht dit mogelijk en 11% denk dat dit (zeer) waarschijnlijk zo is. Een vijfde kan niet inschatten of er over een jaar zaken binnen de instelling verbeterd zijn als gevolg van de coronapandemie.

Figuur 135 Hoe waarschijnlijk acht je de volgende scenario's voor jouw instelling? (n=1.155)

Vooraf initiatieven in Limburg en Zeeland menen dat corona sommige zaken binnen de instelling 'mogelijk' verbeterd zal hebben. Overijsselse initiatieven vinden dat duidelijk vaker (zeer) waarschijnlijk dan andere. Initiatieven in Noord-Brabant, Noord-Holland en ook weer Overijssel achten dit juist vaker (zeer) onwaarschijnlijk. Kortom, vooral in Overijssel is verdeeldheid over de effecten van corona.

In Groningen en ook wel in Overijssel denken duidelijk meer initiatieven dat ze 'mogelijk' over een jaar niet meer bestaan. Vooral Limburgse initiatieven denken dat dit (zeer) onwaarschijnlijk is. De initiatieven in de andere provincies volgen het landelijke beeld.

In Drenthe en Overijssel acht men het eerder 'mogelijk' dat het erfgoedinitiatief over een jaar veel kleiner is dan bij in de andere provincies. Vooral initiatieven in Utrecht en Flevoland achten dit (zeer) onwaarschijnlijk. De rest volgt de landelijke cijfers.

6 Aanbevelingen

Dit onderzoek is, na het pilotonderzoek in Zuid-Holland, een eerste poging om landelijk meer zicht te krijgen op erfgoedinitiatieven en de aard en omvang van erfgoedvrijwilligers bij deze initiatieven. De pionierende aard van dit onderzoek maakt dat we niet alleen gaandeweg lessen hebben geleerd (en gelijk hebben toegepast), maar dat er ook voor het vervolg, na dit onderzoek, aandachtspunten en wensen zijn om de omvang en samenstelling van erfgoedinitiatieven en hun vrijwilligers nog beter in beeld te krijgen. In dit hoofdstuk zetten onze aanbevelingen op een rij.

Begripsbepaling

1. Kom als OPEN-leden tot een gezamenlijke, landelijke, geharmoniseerde definitie van wat een erfgoedinitiatief is. Het in dit onderzoek voorgestelde indelingsmodel en de in bijlagen C en D benoemde beschrijvingen kunnen hierbij leidend zijn. Op dit moment zijn er nog verschillen tussen de provincies. Wat doen we bijvoorbeeld met de landschapsorganisaties? Landschapsorganisaties passen qua functie (initiatief voor behoud en onderhoud) en thema (cultuurlandschap) in het indelingsmodel. Is iedereen het hier mee eens dat dit tot een erfgoedinitiatief behoort? Zorg dan in alle provincies dat de landschapsorganisaties in beeld zijn en in het vervolg worden meegenomen. Daarnaast zijn nog andere vraagstukken, zoals carnavalsverenigingen, harmonieën en fanfares waarover een gezamenlijk besluit moet worden genomen of deze initiatieven wel of niet worden meegerekend, en zo ja, op welke manier. Zo hanteert uiteindelijk elk OPEN-lid eenzelfde definitie van *erfgoedinitiatief*.
2. Maak scherper onderscheid tussen erfgoedinitiatieven en gebouwen: een erfgoedinitiatief is een organisatie, instelling, informele groep of individu die actief bezig is met erfgoed. Een kerk of molen is nog niet per definitie een erfgoedinitiatief. Een lijst met alle molens of kerken is dus niet per se relevant voor het in beeld brengen van de erfgoedinitiatieven.
3. Steunorganisaties, platforms, adviesbureaus en overheden zijn geen erfgoedinitiatief en vallen op dit moment nog buiten de scope van dit onderzoek. Wellicht kunnen dit type organisaties een logische plek krijgen in het vervolg.

Dataverzameling

4. De erfgoedhuizen en andere organisaties van Stichting OPEN hebben niet met alle erfgoedinitiatieven in de provincie contact. Ook hebben niet alle koepelorganisaties data aangeleverd of zicht op hun (leden)bestand. Initiatieven voor beoefening (immaterieel erfgoed) lijken bijvoorbeeld nog weinig in beeld bij de verschillende partijen. Noord-Brabant en Zuid-Holland springen er nu bovenuit voor wat betreft het aantal erfgoedinitiatieven en het aantal vrijwilligers. De komende jaren kan gewerkt worden aan het nog beter in beeld krijgen van alle erfgoedinitiatieven. Voor de komende tijd is het belangrijk dat alle provinciehuizen en andere organisaties van Stichting OPEN (of andere relevante organisaties) aan

de slag gaan met het op orde krijgen van hun adressenbestanden. Dit vormt de basis van informatievoorziening. Het landelijk afgesproken indelingsmodel (zie punt 1) dient hierbij als leidraad te worden gebruikt, zodat iedereen op eenzelfde manier data verzameld en in kaart brengt. Werk hierbij samen met de provinciale koepelorganisaties om het indelingsmodel te 'vullen'.

5. Werk samen met de (provinciale) koepelorganisaties om alle initiatieven in beeld te krijgen (en daarmee het adressenbestand genoemd in punt 4 compleet te maken). Dit kan door in een gezamenlijke sessie de figuren uit Hoofdstuk 2, waar we het aantal erfgoedinitiatieven onder de loep nemen, te bestuderen en van elkaar te leren hoe elke provincie het in kaart brengen van de initiatieven aanpakt. Hiervoor is het daarnaast noodzakelijk om de dataverzamelingsstructuren binnen de koepelorganisaties te verbeteren. Vaak kregen we als reactie terug dat er geen zicht is op het aantal aangesloten initiatieven, laat staan op het vrijwilligersbestand van die initiatieven. Door te werken aan een betere dataorganisatie binnen en met de koepels, wordt bedrijfsvoering en inzicht gemakkelijker. Zet hierbij in eerste instantie in op de grotere erfgoed domeinen, zoals de musea, de historische verenigingen en de initiatieven voor behoud en onderhoud (vooral initiatieven voor het gebouwde erfgoed, zoals molens en kerken).
6. Aansluitend op bovengenoemd punt: Versterk de professionaliteit van de koepelorganisaties, samenwerkingsverbanden en samenwerkende platforms. Zorg gezamenlijk dat er meer zicht komt op de aangesloten organisaties, zodat ook hier informatie over verzameld kan worden.
7. Werk vanuit OPEN toe naar een landelijke kennisbasis als input voor o.a. de erfgoedmonitor van RCE en provinciaal beleid. Dit kan door:
 - a. Het periodiek updaten van de adresbestanden o.b.v. het indelingsmodel;
 - b. Tweejaarlijkse uitvraag: aantal vrijwilligers, werkzame personen en uren
 - c. Tweejaarlijkse meting via de individuele initiatieven uit de adressenbestanden, om de achtergrond van vrijwilligers up to date te houden (via vragenlijstonderzoek, zicht op achtergrondkenmerken, motivaties, drijfveren, activiteiten, etc.)
8. Dit onderzoek toont dat het aantal vrijwilligers en de uren die zij werken in de erfgoedsector enorm groot is. Bepleit bij CBS om erfgoed in hun surveys naar vrijwillige inzet mee te nemen, zodat landelijk vergeleken kan worden met andere sectoren en we de kennisbasis verbreden.
9. Dit onderzoek brengt cijfermatig het aantal vrijwilligers per provincie en per functie in beeld. Het is daarnaast relevant om een kwalitatieve verdieping aan te brengen, door in gesprek te gaan met erfgoedvrijwilligers. Hierdoor komt meer zicht op (onderliggende) motivaties, drijfveren en waarden van vrijwilligers. De betekenis van erfgoedgemeenschappen zou ook aan de orde kunnen komen in de verschillende provincies. Ook gesprekken met erfgoedinitiatieven zijn relevant,

welke ondersteuningsbehoeften hebben zij? Waar zien ze kansen of uitdagingen voor de toekomst? Ook de balans tussen vrijwillige inzet en inzet van betaalde medewerkers kan zo beter in beeld komen.

Data ontsluiting

10. Ontwikkel in gezamenlijkheid, bijvoorbeeld via het OPEN-verband, een 'Museana' voor de erfgoedsector, waarin erfgoedinstellingen data aanleveren over hun bedrijfsvoering, in ruil voor informatie uit de sector. Overweeg om hiertoe een pilot te starten in een beperkt aantal provincies dat nu al actief is binnen het vrijwilligersthema. Zo wordt duidelijk wat de sector aan een dergelijk systeem kan hebben. Via een 'zwaan, kleef aan'-effect kunnen dan de andere provincies volgen. Het is van belang dit uiteindelijk landelijk te organiseren.

Bijlage A Onderzoeksverantwoording

Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants heeft vanaf september 2022 tot en met oktober 2023 in opdracht van Stichting OPEN onderzoek verricht naar het erfgoedvrijwilligersbestand in alle provincies van Nederland. Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van verschillende onderzoeksmethoden.

Dataverzameling

1. Adresbestanden van OPEN-leden

De OPEN leden hebben op basis van hun eigen CRM-Systeem een adresbestand aangeleverd van alle erfgoedinitiatieven waar zij contact mee hebben (gehad) en/of die bij hen bekend zijn. Hierin stonden de naam van het initiatief en contactgegevens, in sommige gevallen aangevuld met thema of andere relevante categorisering. Deze adresbestanden vormen de basis van het onderzoek: de initiatieven in deze bestanden zijn uitgenodigd voor het vragenlijstonderzoek en op basis van deze bestanden (aangevuld met onderstaande databronnen) hebben we het aantal initiatieven per functie en thema per provincie kunnen vaststellen.

2. Inventarisatie landelijke koepelorganisaties

Om meer zicht te krijgen bij de aantal organisaties en het aantal erfgoedvrijwilligers naar functie en thema (zie indelingsmodel) zijn we een inventarisatie gestart onder koepelorganisaties. In de eerste instantie vroegen we landelijke koepels naar data. Dit leverde weinig op.

In het voorjaar van 2023 hebben we de landelijke koepelorganisaties benaderd per mail. Hierin stelden wij hen de volgende vragen:

Aantal organisaties

1. Hoeveel organisaties zijn er bij jullie aangesloten? Bij voorkeur (een inschatting) van de aantallen per provincie.
Goed om te weten: met aangesloten organisaties bedoelen we het aantal organisaties, verenigingen, stichtingen of organisaties die bij jullie organisatie bekend zijn.

Vrijwilligers

2. Hoeveel vrijwilligers zijn er werkzaam bij deze organisaties? Indien jullie hier een beeld van hebben, dan horen we dat ook graag.

Betaalde medewerkers

3. Kun je de organisaties uit vraag 1) onderverdelen in onderstaande grootteklassen? Met werkzame personen bedoelen we personen die betaalde werkzaamheden uitvoeren. Dit gaat om medewerkers in vaste dienst, tijdelijke dienst, projectcontracten en ingehuurde ZZP'ers.

- a. Geen betaalde werkzame personen (enkel vrijwilligers):
- b. tot en met 10 betaalde werkzame personen:
- c. 11 tot en met 30 werkzame personen:
- d. Meer dan 30 werkzame personen:

In totaal hebben we 39 koepelorganisaties benaderd. Van 12 organisaties ontvingen we een reactie. Met enkele uitzonderingen daargelaten, kregen we enkel antwoord op vraag naar het aantal erfgoedinitiatieven dat aangesloten was, soms uitgesplitst naar provincie. Een inschatting van het aantal vrijwilligers bij hun leden konden of durfden de koepelorganisaties niet maken.

3. Vragenlijstonderzoek

De vragenlijst van dit onderzoek is opgesteld op basis van de definitiefase van Erfgoedhuis Zuid-Holland, eerder onderzoek van Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants deskresearch. De definitieve vragenlijst is in samenspraak vastgesteld door de betrokkenen van erfgoedhuis Zuid-Holland en de onderzoekers van Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants.

Per provincie is de vragenlijst verspreid via twee manieren. Enerzijds is de vragenlijst verspreid aan het adressenbestand van de betreffende provincie. Het gehele adressenbestand kreeg een persoonlijke link via de uitnodigingsmail. Hierdoor kon bijgehouden worden wie de vragenlijst had ingevuld en wie niet. Anderzijds is gewerkt middels een open (anonieme) link. Deze open link is verspreid via de (social) media kanalen en persoonlijke effort van onze contactpersonen in de betreffende provincie, om zo de respons te versterken.

De vragenlijst stond gemiddeld vier weken open per provincie. In totaal hebben 1.180 erfgoedorganisaties meegedaan aan de verschillende vragenlijstonderzoeken in de provincies. In onderstaande tabel is de respons naar type vragenlijst te vinden.

Tabel 12. Respons vragenlijstonderzoek - landelijk beeld

Type vragenlijst	Aantal respondenten	%
Persoonlijke link	963	82
Open (anonieme) link	217	18
Totale respons	1180	

4. Inventarisatie provinciale koepelorganisaties

Om de data met betrekking tot het aantal erfgoedinitiatieven, vrijwilligers en ureninzet uit het vragenlijstonderzoek aan te vullen, hebben we gepoogd de provinciale koepelorganisaties of provinciale afdelingen van de landelijke koepels te benaderen. Van de OPEN-leden kregen we per functie en/of thema (indien die er waren) een overzicht met relevante provinciale koepelorganisaties en contactgegevens. We stuurden hen een excelbestand met de initiatieven en bijbehorende gegevens die tot dan toe bekend waren. We hebben de koepelorganisaties per mail benaderd met dit excelbestand en de vragen:

1. Welke initiatieven ontbreken op deze lijst die bij jullie wel bekend zijn?
2. In de Excel staan gegevens over het aantal vrijwilligers en werkzame personen per initiatief. Zoals je hebt hebben we deze data niet van alle initiatieven. Beschikken jullie over deze data? Zo ja, vul aan door de juiste aantallen vrijwilligers en werkzame personen in te vullen bij de erfgoedinitiatieven waar je de informatie van hebt.
3. Indien je ook beschikt over het aantal uren dat de vrijwilligers en werkzame personen werken, dan kun je deze invullen.

In totaal hebben we 69 organisaties benaderd. Van 30 organisaties ontvingen we een reactie. Dit leverde mondjesmaat aanvullende data op over het aantal erfgoedinitiatieven en betrokken vrijwilligers in iedere provincie.

5. Bestaande bronnen

Vervolgens is er nog gekeken naar openbaar toegankelijk cijfermateriaal om het databestand van de aard en omvang van het vrijwilligersbestand in de provincies en Nederland te verrijken. De volgende bronnen zijn geraadpleegd:

- Museana van Museumvereniging
- Molendatabase
- CBS
- Erfgoedmonitor RCE

6. Uitvraag individuele erfgoedinitiatieven die de vragenlijst niet hebben ingevuld

Als laatste poging om het databestand van het aantal vrijwilligers en ureninzet te verrijken, stuurdten we alle erfgoedinitiatieven die eerder de vragenlijst ontvingen, maar niet gerespondeerd hadden een beknopte extra vragenlijst met daarin de vraag naar het aantal vrijwilligers, ureninzet van de vrijwilligers, aantal werkzame personen en ureninzet van de werkzame personen. Dit leverde een respons op van 424 erfgoedinitiatieven.

Bijlage B Berekenen van het aantal erfgoedvrijwilligers

Om tot een goede totaalinschatting van het aantal erfgoedvrijwilligers per provincie te kunnen maken, hebben we gewerkt met grootteklassen op basis van het aantal vrijwilligers. Per functie hebben we landelijk op basis van de beschikbare informatie over het aantal vrijwilligers per functie, kwartielen gemaakt voor de grootteklassen klein, middelklein, middelgroot en groot. Deze grootteklassen verschillen per functie, ofwel de reikwijdte voor een klein museum is anders dan die voor een klein archief. Per grootteklasse is vervolgens het gemiddelde aantal vrijwilligers berekend, om zo de leemten van initiatieven waar we geen informatie over hadden te kunnen bijschatten. Dit heet extrapoleren. Voor iedere provincie is vervolgens per functie gekeken naar de verdeling van initiatieven naar grootteklassen en zijn de leemten naar rato bijgeschat.

In de tabel hieronder zijn de grootteklassen weergegeven. Ter interpretatie: Een klein museum heeft dus minimaal 1 en maximaal 19 vrijwilligers. Een klein archief heeft minimaal 1 en maximaal 4 vrijwilligers.

Tabel 13 Grootteklassen van aantal vrijwilligers

	Musea	Historische verenigingen	Archieven	Initiatieven voor beoefening	Initiatieven voor behoud en onderhoud
Klein	1 - 19	1 - 8	1 - 4	1 - 6	1 - 4
Middelklein	20 - 34	9 - 19	5 - 13	7 - 12	5 - 11
Middelgroot	35 - 64	20 - 39	14 - 33	13 - 39	12 - 34
Groot	65 - 400	40 - 325	34 - 515	40 - 500	35 - 550

Bijlage C Beschrijvingen van de vijf functies

Functie	Beschrijving
Museum	Een initiatief dat - open voor publiek - erfgoed verzameld, conserveert, onderzoekt, communiceert en tentoonstelt.
Historische vereniging/ heemkundekring	Een initiatief dat zich bezighoudt met het vergroten van kennis over de geschiedenis en/of archeologie van de eigen leefomgeving en het bevorderen van belangstelling voor deze omgeving.
Archief	Een bewaarplaats van belangrijke gegevens die zijn vastgelegd in documentvorm.
Initiatief voor beoefening	Initiatief dat zich bezighoudt met het actief beoefenen van immaterieel erfgoed. Het uitoefenen van een ambacht, het in leven houden van een traditie en/of het behouden en onderhouden van (streek)taal.
Initiatief voor behoud en onderhoud	Initiatief dat zich bezighoudt met het behouden en onderhouden van gebouwen en/of landschappen (natuurlijk, ruraal en stedelijk).

Bijlage D Beschrijvingen van de thema's

Thema	Beschrijving/voorbeelden
Agrarisch	Boerderijstichtingen, musea gericht op agrarische thema's, boerderijen waar oude ambachten beoefend worden.
Archeologie	AWN afdelingen, musea gericht op archeologie, heemkundekringen gericht op archeologie, archeologische werkgroepen.
Cultureel landschap	(bezoekerscentra van) Nationale parken, botanische tuinen, musea gericht op landschap, landschapsbeheerorganisaties, werkgroepen stedelijke landschappen.
Funerair	Initiatieven die zich bezighouden met het onderhouden en instandhouden van begraafplaatsen.
Gebouwd overig	Gebouwen anders dan kastelen, landgoederen, molens en kerken. Bijvoorbeeld monumentenorganisaties, (vuur)torens.
Genealogie	Genealogische verenigingen
Herdenking & Militair	Initiatieven die zich bezighouden met herdenking zoals slavernijverleden, indië monumenten OF militair erfgoed, zoals bunkermusea, oorlogsmusea, 4 en 5 mei verenigingen.
Industrieel	Initiatieven die zich bezighouden met de geschiedenis van de industriële maatschappij, inclusief molens.
Kastelen & Landgoederen	Initiatieven die zich bezighouden met het onderhoud en instandhouding van kastelen en landgoederen.
Klinkend	Orgelcommissies, musea gericht op klinkend erfgoed.
Kunst	Initiatieven gericht op kunst, musea gericht op kunst.
Maritiem & Varend	Havens, scheepswerven, musea gericht op maritiem en varend erfgoed.
Mobiel	Initiatieven die zich richten op voertuigen met een erfgoedwaarde (trams, treinen, bussen, auto's etc.)
Natuurhistorie	Initiatieven die zich richten op natuurhistorie.
Regionale geschiedenis	Historische verenigingen, heemkundekringen, oudheidskamers, dorpsvereniging, gemeentelijke archieven.

Religieus	Initiatieven die zich bezighouden met het onderhouden en instandhouden van religieus erfgoed, zoals kerken, kloosters, bisdommen, musea.
Wereldgeschiedenis	Initiatieven gericht op bevolking en culturen wereldwijd, voornamelijk musea.
Wetenschap	Musea, science centra gericht op wetenschap.
(Streek)Taal	Dialectkringen, bibliotheken, taalstichtingen, letterkundige centra
Ambachten	Verenigingen, stichtingen, musea, groepen die actief bezig zijn met het uitvoeren en instand houden van een oud ambacht, zoals gildes (ook molenaars), heggenvlechters, klederdracht.
Volkscultuur & Tradities	Onder andere ringrijders, carnaval, bloemencorso, optochten/omwegang, folkloristische dansgroepen, schuttersgildes, harddraverij, kortebaar, Strâo, blazersverenigingen, klederdracht.
Overig	Initiatieven die niet direct onder de andere thema's vallen.

Bijlage E Literatuurlijst

Centraal Bureau voor de Statistiek (2023). Vrijwilligerswerk 2022. Verkregen via <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2023/vrijwilligerswerk-2022?onepage=true>

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2018). Erfgoed Telt: de betekenis van erfgoed voor de samenleving. Zie: https://www.cultureelerfgoed.nl/binaries/cultureelerfgoed/documenten/publicaties/2018/01/01/erfgoed-telt/189.014_ocw_cultuurbrief_erfgoedtelt_0.pdf

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2005). Erfgoedparticipatie Faro. Zie <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro>

Tuinder, M. & Broers, B. (2017) Vrijwilligers & erfgoed in Noord-Brabant. Een verkenning van de dynamiek van lokale erfgoedgemeenschappen. Zie: [Vrijwilligers en erfgoed in Noord-Brabant \(erfgoedbrabantacademie.nl\)](#)

Van den Broek, A. & Y. Gieles (2018). Het culturele leven. 10 culturele domeinen gezien vanuit 14 kernthema's. Den Haag: SCP.

Vinken, H., Broers, B. & Koomen, B. (2022) Zuid-Hollandse erfgoedvrijwilligers in beeld: een onderzoek naar het vrijwilligersbestand erfgoed in Zuid-Holland. Zie: [Zuid-Hollandse erfgoedvrijwilligers in beeld \(erfgoedhuis-zh.nl\)](#)

Vinken, H. & I. Diepstraten (2020). Ondersteuning van erfgoedvrijwilligers. Een onderzoek in twaalf provincies. Delft/Tilburg: OPEN en Pyrrhula Research Consultants. Zie: [OPEN rapport Erfgoedvrijwilligersbeleid \(openerfgoed.nl\)](#)

OPGERICHT IN
1947

GEVESTIGD IN
TILBURG

KENNISONDERNEMING

STICHTING ZONDER WINSTOOGMERK

AANTAL MEDEWERKERS

30

INTENSIEVE SAMENWERKINGEN

MET UNIVERSEITEN EN ANDERE
KENNISINSTELLINGEN

SPECIFIEKE THEMA'S

- > VEERKRACHT
- > RUIMTE EN ENERGIE
- > OMGEVING
- > ARBEID
- > CULTUUR
- > ERFGOED
- > MIGRATIE
- > PARTICIPATIE
- > JEUGD
- > STURING

ONZE OPDRACHTGEVERS

- > PROVINCIES
- > GEMEENTEN
- > ZORG- EN WELZIJNSINSTELLINGEN
- > FONDSEN

HET
pon | telos

Over Het PON & Telos

Maatschappelijke besluitvorming verbeteren

Wij zijn een sociale kennisonderneming in het hart van de samenleving. We beschouwen het als onze opdracht om maatschappelijke besluitvorming te verbeteren. Dat doen we door wetenschappelijke kennis met kennis van de praktijk te verbinden. We zijn van data, feiten en cijfers, maar geven die altijd een gezicht. Waarbij iedere stem telt. Voorkeuren en meningen halen we op, onderzoeken we, analyseren we en duiden we. Met prikkelende aanpakken en innovatieve methoden. Daarbij zijn we altijd gericht op duurzaamheid: de harmonieuze verbinding tussen sociale, ecologische en economische doelstellingen. Zo dragen we bij aan de kwaliteit van samenleven, nu en in de toekomst.

Met een multidisciplinair en creatief team van bijna 30 adviseurs en onderzoekers werken we vooral voor lokale en regionale overheden in Nederland (met een sterke kennispositie in Noord-Brabant), maar ook voor corporaties, banken, zorg- en welzijnsinstellingen, fondsen en maatschappelijke organisaties. We werken daarbij intensief samen met universiteiten en andere kennisinstellingen en zijn officieel partner van Tilburg University. Met onze kennis en inzichten adviseren we beleidsmakers en bestuurders. Zodat ze afgewogen keuzes kunnen maken. Zodat ze bestuurlijk kunnen vernieuwen. En zodat ze een positieve impuls kunnen geven aan de samenleving van morgen.

Stationsstraat 20c
5038 ED Tilburg
+31 (0)13 535 15 35
info@hetpon-telos.nl
hetpon-telos.nl